

2016 • 2

LXIX. évfolyam • február

művelődés

közművelődési havilap

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Benkő Judit
Egyed Ákos
Guttman Szabolcs
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Székely Sebestyén György
Széman Péter
Szikszai Mária

A szerkesztőség:

Dáné Tibor Kálmán (főszerkesztő)
Benkő Levente
Péter János

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redakcja Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 - 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Fazakas Botond
Nyomdai munkálatok:
IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 3 lej

Tartalom

Rácz Norbert Zsolt: Torda üzenete 3

tudomány

Sipos Gábor: Egyed Ákos életmű-díjas 4

közösség

Lőrincz Ildikó: Térségi hagyományörzés és kultúraszervezés 6

Matekovits György: A megmaradás filozófiája: felnőttoktatás, önművelődés . . 10

Vik János: Ferenc pápa és az irgalmasság jubileumi éve 14

kibeszélő

Laczkó Vass Róbert: Nyitott szemmel XXVII. Hat ország egy hátizsákkal –
1. rész. 17

enciklopédia

Fülöp László: Az erdélyi Tholdalagi és Toroczky családkról 22

könyvesház

Fleisz Katalin: Helikopterek a Házsongárd felett 25

emlék-lapok

Merényi-Metzger Gábor: Habsburg Mária Krisztierna halotti bejegyzése . . . 27

galéria

Takács Gábor: Exlibris Transsilvanicum 28

hirdető

Felhívás Teleki-virág biológia és természetvédelmi versenyen
és szaktáborozáson való részvételre 31

Lapszámunk szerzői:

Fleisz Katalin – magyartanár, Kolozsvár
Fülöp László – ny. egyetemi tanár, Kaposvár
Laczkó Vass Róbert – színművész, Kolozsvár
Lőrincz Ildikó – művelődésszervező, a Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont
igazgatója, Székelyudvarhely
Matekovits György – orvos, Temesvár
Merényi-Metzger Gábor – történész, Budapest
Rácz Norbert Zsolt – unitárius lelkész, Kolozsvár
Sipos Gábor – egyetemi tanár, történész, az Erdélyi Múzeum-Egyesület elnöke, Kolozsvár
Takács Gábor – grafikus, Kolozsvár
Vik János – teológiai tanár, egyetemi adjunktus, Kolozsvár

A címlapon a székelyudvarhelyi Tamási Áron gimnázium Vitéz Lelkek színjátszócsoportja a Magyar Kultúra Napján 2012-ben. Balázs Ödön felvétele.

A hátsó borító felvételét a 2011. évi farkaslaki fotótáborban Balázs Ödön készítette.

Támogatók:

Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovászna Megyei Művelődési Központ
Kovászna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

www.szabadsag.ro
Szabadság

Paprika Rádió
Fülön csíp.
95,1 fm

Torda üzenete

Majdnem fél évszázados huzavona után, végre pár éve Tordán, felújítva, viszonylag jó körülmények között tekinthető meg Körösfői-Kriesch Aladár 1895-ben elkészült, majd a Millennium évében Budapesten bemutatott festménye az 1568-as tordai országgyűlés vallásügyi határozatáról. A barokkos-romantikus festmény középpontjában a Liszt Ferencről mintázott Dávid Ferenc áll, átszellemülten, mintegy prófétai révületbe esve mutat az ég felé, körülötte a korszak meghatározó egyéniségei, János Zsigmond, a két Báthory-testvér: István és Kristóf, az olasz orvos, egyházszerző Blandrata György, a kolozsvári pap és reformátor Heltai Gáspár és még sokan mások. A kép megrendelésekor Torda elöljárói úgy döntöttek, hogy a város történelmének ez az a pillanata, amit érdemes kiemelni, örök érvényű értéként felmutatni. A kép több önmagánál, nem pusztán festmény, hanem egy történelmi esemény értelmezése, egy közösség által értékesnek és egyetemesnek gondolt eszme megfogalmazása, identitás- és büszkeségforrás. Ebből a büszkeségből fogalmazódik meg aztán a jelmondat is: „Erdély a vallásszabadság földje”. Kettőezer akárhányban viszont felvetődik a kérdés: mit is jelentett ez a pillanat? Van-e az utókor számára olyan mondanivalója, amit megszívlelhet, amibe belekapaszkodhat, ami ugyanúgy büszkeséggel tölthet el minket, mint a tordai városi tanácsot? Ez a mostani írás arra tesz kísérletet, hogy a festményt megihlető eseményt majd’ négy és fél évszázados távlatból nézve, lehámozva a korábbi történelemírás mitizáló ködét, annak lényegét mutassa be.

Először is azt kell leszögezni, hogy ez nem egy zsinati végzés, hanem politikai döntés. Nem egy teológiai álláspont, hanem egy törvény, amelynek – mint minden törvénynek – az a célja, hogy szabályozzon bizonyos társadalmi folyamatokat, elkerüljön lehetséges veszélyeket. „Pro quiete regni”, az ország nyugalmaért születik ez a határozat. Egy frissen alakult, tojásbélyeg alapokon álló ország belső rendjét akarják megvalósítani, amely az adott külpolitikai körülmények között nem nézhetett szembe a belháború lehetőségével. Az egymással farkasszemet néző protestáns elemek közötti konfliktus olyan társadalmi következményekkel járhatott, amit józanul gondolkodó politikai testület nem vállalhatott fel. Itt meg is állhatnánk, ennyi az egész, megoldották a „vallási kérdést”, ám a helyzet nem ilyen egyszerű! A fentebb vázolt „pro quiete regni” típusú érvelés helyett a politikai testület, teljesen szokatlan módon bibliai alapvetést választ a törvényt megalapozó tényként: a hit hallásból van, ez pedig Isten igéjének hallgatása által történik, mondják a Róm 10,17 alapján. Egy országgyűlés tehát nem önnön fennmaradása, vagy a potenciális háború elkerülése végett lép így, hanem azért, mert a hit kérdéseiben szabadságot kell biztosítani ahhoz, hogy Isten igéje elérje a gyülekezeteket, az felébredjen az emberi lélekben. Ahol az isteni ige eléri a gyülekezetet, ott nem lesz, nem lehet háború – fűzhetjük tovább a gondolatot –, vagy a cél nem a társadalmi béke pusztán megvalósítása (arra létezik másik, elterjedtebb modell is Európában, azaz valamelyik hitrendszer egyedül üdvözítővé avanszálása a többiek kárára), hanem a szabad prédikálás lehetővé tétele, a gyülekezeti szabadság megélésének a lehetősége.

Történik pedig mindez úgy, hogy az országban még nincs kialakulva a felekezeti rendszer. Dávid Ferenc egyként püspöke a Szentháromságot tagadóknak és az azt állítóknak Erdélyben. Nincs még református, lutheránus, unitárius egyház, hanem hinni akaró gyülekezetek vannak, akiknek immár lehetőségük van arra, hogy szabadon válasszanak olyan papot, akinek a prédikálásával egyetértenek. Azaz helvét hitűt, ha nekik ő tetszik, vagy antitrinitáriust, ha azt jobbnak tartják, és nem számít, hogy melyikkel ért egyet a püspök vagy a fejedelem, mert nem az ő véleményük a fontos, hanem a gyülekezeté.

A tordai határozat igazi szépsége és ma is tanulságos tartalma ebben a tág, megengedő szemléletben érvényesül a leginkább. Maga a határozat betűje muzeális, túlhaladott, ugyanis valóban nem biztosít olyan egyéni jogot, mint a mai értelemben vett vallásszabadság. Ezt számon kérni anakronizmus is lenne. De a betűn túl kirajzolódik egy olyan alaphozzáállás bizonyos kérdésekhez, ami valóban beszédes ma is. Ez pedig nem más, mint egy jellegzetesen erdélyi viszonyulás az élethez, azaz annak a lehetősége, hogy különböző eszmerendszerek éljenek békében egymás mellett.

Sipos Gábor |

Egyed Ákos életmű-díjas

...a háromszéki születésű, Sepsiszentgyörgyön érettségizett történész otthonról hozta a Székelyföld története iránti érdeklődését...

A mikor felkértek a laudációra, természetesen elfogadtam a megtisztelő megbízatást, de csakhamar az jutott eszembe, hogy valójában főleg munkára vállalkoztam, hiszen Egyed Ákost mindenki ismeri. Elegendő lenne egy rövid sajtóhír, hogy Egyed Ákos életmű-díjban részesült, és minden olvasó vagy néző elismerően bólogatna: igen, a székelység történetének avatott kutatója, a 19. századi Erdély társadalomtörténetének elismert szakembere, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja joggal részesült e kitüntetésben.

Bár a fenti megállapítás helyénvaló, nem szeretnék ilyen könnyen megszabadulni a feladattól, főként azért, mert az ilyen ünnepi alkalom kiváló lehetőséget nyújt a számvetésre, és – a műfaj neve szerint is – a dicsőítésre. Ne féljünk álszerűen e szótól, a tucatnyi kötet, rengeteg tanulmány, több kiadást megért monográfiák szerzője megérdemli,

hogy közönsége méltányolja munkásságát, reményeink szerint még korántsem lezárt, de így is imponáló életművét.

Ha Egyed Ákos akadémikus munkásságát, nagy kutatási témáit grafikusán próbálnánk ábrázolni, egymásba fonódó, egyre magasabbra emelkedő spirálok képzeneek meg előttünk. Kétségkívül a székely múlt az egyik ilyen nagy téma, a háromszéki születésű, Sepsiszentgyörgyön érettségizett történész otthonról hozta a Székelyföld története iránti érdeklődését, de pályája kezdetén másvala kellett foglalkoznia, csak szabad idejét áldozhatta az adatgyűjtésre. Amikor végre lehetőség nyílt a közlésre, olyan kötetet adott ki – *Háromszék 1848–49-ben* –, amely másik nagy témájához, az 1848–49-es szabadságharc székelyföldi történéseihez szorosan kapcsolódva tette közzé a nevezetes önvédelmi harc eseményeit. E kötet tudományos, honismereti és identitásépítő értékei mellett egy apróság miatt is igen kedves a számomra. Előzéklapján rövid ajánlás olvasható: „Háromszék vármegye közönségének”. 1978-at írtunk akkoriban, vármegye rég nem volt, Háromszék sem létezett hivatalosan, épp ezért ez a múltidéző három szó bizonyára sokunk szívét megmelengette. 1989 után aztán sorra következtek a székely történeti tárgyú kötetek, a Magyarai Andrással közösen írt tanulmánygyűjtemény után a székely történelem népszerű összefoglalása, *A székelyek rövid története a megtelepedéstől 1918-ig*, amely több kiadást is megért. Ehhez a körhöz tartozik a szülőfalu, az erdővidéki *Bodos. Egy székely szabad falu története*, a történészek régi hagyományát követve ezzel róttá le háláját fölnevelő szűkebb pátérija iránt.

E kis kötet kapcsán könnyen átléphetünk a másik spirálra, a 19–20. századi agrártörténet témájához, hiszen a bodosi hagyományos gazdálkodás bemutatásában, eredményeinek

**Elnöksége idején
kezdődött el és vált
hagyománnyá, az
MTA kezdeményezését
követve, A magyar
tudomány napja
Erdélyben című őszi
ünnepi konferencia.**

elemzésében tetten érhető a vérbeli gazdaságtörténész. Egyed Ákos évtizedekig tervmunkában is kutatta az újkori Erdély gazdaság- és társadalomtörténetét, nagyívű tanulmányban foglalta össze az erdélyi jobbágyfelszabadítás következményeit, meghatározta a falvakban kialakuló kiscsajda-társadalmak jellegzetességeit, és természetesen kitért a jobbágykérdés székelyföldi történetére is. Alapvető és több esetben iránymutató tanulmányokban tárgyalta a 19–20. század fordulóján bekövetkezett modernizáció különféle aspektusait, a vasúthálózat kiépülésének, a városfejlődésnek és az iparosodásnak a hatásait, a ma is sokszor idézett szövegek a *Falu, város, civilizáció* című kötetében olvashatók.

Az 1848–49-es szabadságharc erdélyi története – mint már említettem – szintén jelentős kutatási területe, a Román Akadémia kolozsvári kutatóintézetében egyidőben a források feltárásával hivatalból is foglalkozott. Két kötetes nagy monográfiája, *Erdély 1848–1849-ben a forradalom és szabadságharc 150. évfordulója* alkalmával jelent meg. Egyik méltatója, Pál Judit szerint „nagy érdeme, hogy nemcsak a katonai történésekre fektetett hangsúlyt, hanem ezeket szélesebb összefüggésekbe ágyazta be, kitérve a magyar kormány erdélyi politikájának bemutatására, a politikai és katonai események összefüggésére, a különböző nemzetiségek egymáshoz való viszonyára.” Ugyancsak e témakörbe tartozik az 1848-ban tartott utolsó erdélyi rendi országgyűlés történetének összefoglalása egy fókusz-kötetben, amely forrásanyagában a diéta hivatalos iratai mellett a politikusok levelezését és emlékiratait is hasznosította, és kitekintett a korabeli sajtócikkekre is.

A Székely Mikó Kollégium egykori diákjaként Egyed Ákos régóta tervezte, hogy közzéteszi Mikó Imre, a

nagyformátumú 19. századi politikus, tudományszervező közéleti ember és monográfiászerző tudós életrajzát. Terve 2005-ben valósult meg a *Gróf Mikó Imre – Erdély Széchenyije* című kötetel, amit néhány évvel később a Mikó beszédeit és felhívásait közreadó forráskiadás követte.

Történetkutatói pályáján a negyedszázaddal ezelőtti változások hoztak új feladatokat, lehetőségeket és jól megérdemelt elismeréseket. Immár nyugdíjasként lehetett vendégtanár a budapesti és a debreceni egyetemen, kiadók, folyóiratok és tudományos egyesületek nyújtottak publikációs és előadási lehetőségeket. A Magyar Tudományos Akadémia 1990-ben választotta külső tagja közé, majd a Debreceni – akkor még Kossuth Lajos nevét viselő – Egyetem díszdoktorává avatta. Ez utóbbi példát követte az egri Eszterházy Károly Főiskola, amikor tavaly ősszel a magyar tudomány ünnepe alkalmával az intézmény első díszdoktori diplomáját Egyes Ákosnak nyújtotta át.

Az 1990-ben újraalakult Erdélyi Múzeum-Egyesület szintén új feladatkört

jelentett számára, kezdetben a bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi szakosztály elnöke volt, majd az Egyesület elnöki tisztségét töltötte be 2002–2010 között. Elnöksége idején kezdődött el és vált hagyománnyá, az MTA kezdeményezését követve, *A magyar tudomány napja Erdélyben* című őszi ünnepi konferencia, amelyre az EME „születésnapja”, november 23-a táján kerül mindig sor.

Ünneplésünk azzal válhat igazán teljessé, ha örömmel veszünk tudomást Egyed Ákos jelenlegi legfontosabb tudományos programjáról: székelyudvarhelyi kezdeményezésre születően van a Székelyföld három kötetre tervezett, sokszerzős történeti monográfiája, amelyben oroszánrészt vállalt szerzőként, szerkesztőként egyaránt. Adjon Isten sok erőt, egészséget a befejezéséhez és más tudományos tervei megvalósításához!

(Elhangzott 2016. január 22-én Kolozsváron az Erdélyi Magyar Kortárs Kultúráért Díj átadási ünnepségen)

Kelemen Hunor átadja az Életmű-díjat Egyed Ákosnak. Rohonyi D. Iván felvétele

Vik János

Ferenc pápa és az irgalmasság jubileumi éve

A szentév rendeltetése a következő: „a nagy történelmi emlékezések erejéből bűnbánatot meríteni”.

Mi ez tulajdonképpen?

Á

ltalában véve a jubileumi év, illetve az ún. szentév a „kegyelem különleges ideje, mely az üdvtörténet nagy évfordulóihoz kötődik”. Az első szentév óta, mely VIII. Bonifác pápa nevéhez és a Kr. u. 1300. esztendőhöz kötődik, ezeket mindig a pápa hirdeti és nyitja meg. A rendes jubileumi éven kívül, melyre jelenleg 25 évenként kerül sor, a rendkívüli jubileumi éveket a pápák általában megválasztásukkor hirdették meg, mégpedig „az áldásos kormányzásért”, vagy „különféle veszedelmek (háború, éhínség, járványok, török) elhárításáért”. A szentév rendeltetése a következő: „a nagy történelmi emlékezések erejéből bűnbánatot meríteni”. A jubileumi év mellékcéljai között nem elhanyagolható az a szempont, hogy zarándokok milliói – a hagyomány szerint 1300-ban

körülbelül két millió ember érkezett Rómába – egy ilyen időszakban keresik a város püspökének közelségét, „s ez elmélyíti és személyesebbé teszi a hívek és a római pápa kapcsolatát”. (Vö. Magyar Katolikus Lexikon).

Az irgalmasság évét meghirdető bulájában – melynek címe *Misericordiae vultus* (az irgalmasság arca, a továbbiakban MV) – Ferenc pápa elrendeli, hogy minden egyházmegyében a székesegyházban vagy egy másik jelentős templomban, esetleg a kegyhelyeken is egész évben álljon nyitva egy jubileumi, szent kapu (*porta sancta*), amely „ez alkalommal az Irigalmasság Kapuja lesz” (MV 3). A szó szoros értelmében a szent kapu Róma négy nagy bazilikájának – a vatikáni Szent Péternek, a falakon kívüli Szent Pálnak, a lateráni Keresztelő Szent Jánosnak és a Santa Maria Maggiore bazilikának – egy-egy kapuja,

Az irgalmasság kapuja

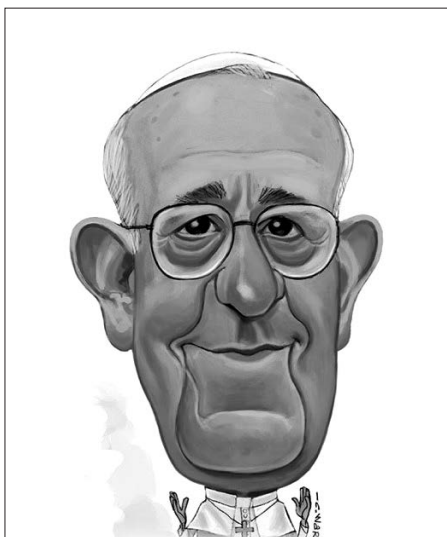
melyek csak a szentévek alatt állnak nyitva a zarándokok előtt, egyébként márványlappal befalazzák őket.

Ferenc pápának fontos, hogy ne csak Rómában, hanem helyi szinten is úgy lehessen átélni az irgalmasság évét, mint „a kegyelem és a lelki megújulás rendkívüli időszakát” (MV 3), s hogy ünnepelhetővé váljon a következő: „A bűn súlyosságára Isten a megbocsátás teljességével válaszol. Az irgalmasság mindig felülmúl minden bűnt, és senki sem állíthat korlátokat a megbocsátó Isten szeretete elé.” Az irgalmasság kapujának pedig – bárhol a világon – nem kisebb szerep jut, mint az, hogy ha „valaki átlép rajta, megtapasztalja a vigasztaló, megbocsátó és reményt adó Isten szeretetét.” (MV 3). S aki átlép ezen a kapun, fel is vállalja, hogy magáévá teszi a jóságos szamaritánus irgalmasságát. (MK 3).

Miért fontos ez neki?

Ebben a kérdésben Ferenc pápa többször nyilatkozott. Legutóbb a *Credere* című lapban, az irgalmasság szentéve hivatalos folyóiratának december 6-i számában. Ebből az interjúból először is megtudjuk, hogy az irgalmasság témájának kiemelése számára azért fontos, mert már elődjei is különös figyelmet szenteltek neki. Az irgalmasság szentévének megnyitásával Ferenc pápa tehát folytatni szeretné az elődjei által megkezdett szemléletváltást a katolikus egyházban, s úgy érzi, „mintha az Úrnak az lenne a vágya, hogy megmutassa irgalmasságát az embereknek”.

Talán még mindig szokatlanul hangzik a fülnek, de ez a pápa bűnös embernek érzi magát, s ezt nem rejti véka alá: „Megbocsátott ember vagyok, Isten irgalmammal rám tekintett, és megbocsátott nekem. Még ma is követek el hibákat és bűnöket, és két-háromhetente gyónok. Ha pedig gyónok, az azért van, mert rászorulok arra, hogy érezzem: Isten még mindig irgalmas hozzám.” S most ő, Róma püspöke, ez a szegény bűnös ember, szemlélve Jézus Krisztust, aki az Atya irgalmasságának az arca (MV 1), azt szeretné, ha „a következő éveket áthatná az irgalmasság, hogy mindenki találkozhasson Isten jóságával és gyöngédségével” (MV 5). Meggyőződése, hogy mindenki, aki megtalálja azt az örömet, amely Isten irgalmasságának újrafelfedezéséből és annak gyümölcsözővé tételéből fakad, képes lesz örömmel vigaszt is nyújtani korunk minden embere számára. Az „irgalmasság

balzsamja” így eljuthat mindenkire – hívőkhöz és távolállókhoz egyaránt. (MV 5). Isten irgalmassága tehát „nem elvont eszme”, hanem gyógyír, „konkrét valóság, amellyel kinyilvánítja szeretetét, mely olyan, mint egy atyáé és anyáé”, s „melynek összetevői a gyöngédség és az együttérzés, az elnézés és a megbocsátás”. (MV 6).

*Ferenc pápának fontos,
hogy világszerte úgy
lehessen átélni az
irgalmasság évét, mint
„a kegyelem és a lelki
megújulás rendkívüli
időszakát”.*

Nyilvánvaló, hogy senki nem születik pápának, Jorge Mario Bergolio sem. Valahogy minden pápa kijárja megválasztása előtt a „pápa-iskolát”, s a modernkori konklávé, a pápaválasztó bíborosok gyűlése nemcsak egy bizonyos bíboros személyére, hanem egy „iskolára” is igent mond. Bergolio bíboros esetében úgy tűnik, hogy a „pápa-iskola” a latin-amerikai és karibi püspökök V. általános konferenciája volt, amelyre 2007-ben a braziliai Aparecida-ban került sor. Ezen a konferencián őt bízták meg a záró dokumentum szerkesztőbizottságának vezetésével. Az ún. *Aparecidai dokumentum* nagy értékben magán viseli Bergolio bíboros kézjegyét. Ezen a konferencián sokan egy olyan egyházért küzdöttek, amely a hitet nem regulázza, hanem továbbadja és megkönnyíti. Aparecida sok résztvevő számára, Bergolio bíborost

is beleértve, elsősorban egy különleges tapasztalatot jelentett; annak az egyháznak a megtapasztalását, amely lát, mielőtt ítél, és cselekszik, miután látott és mérlegelt. S hogy Aparecida mennyire fontos állomás volt Ferenc pápa életében, az abból is látszik, hogy például az *Evangelii gaudium* (az evangélium öröme, a továbbiakban EG) kezdetű apostoli levelében, amely az ő kormánynyilatkozatának, a katolikus egyház 21. századi reformprogramjának tekinthető, nem kevesebb, mint 9 alkalommal hivatkozik az *Aparecidai dokumentumra*. Hivatalba lépését követően pedig minden hivatalos látogatónak ezt a dokumentumot adta át ajándékba, mintegy jelezve az államfőknek: aki meg akarja érteni annak rendjét és módját, ahogy ellátom a pápai szolgálatot, olvassa el az aparecidai dokumentumot.

Miért kell ez ma nekünk?

A katolikus egyház mai helyzetét különböző módon lehet értékelni. Az eredmény – mint általában mindig – nagymértékben függ attól, hogy hol áll az értékelő, s hogy milyen széles látószöggel rendelkezik: a *The Economist* nevű rangos angol nyelvű heti hírmagazin 2014. április 19-i számában *The Francis effect* (a Ferenc-pápa-effektus) címmel közölt cikket. Ebben a pápára úgy tekintenek, mint „egy fordulatot kiváltó vezérigazgatóra” (*a turnaround CEO*): a legidősebb multinacionális vállalkozás, a katolikus egyház igencsak sok sebből vérzett, amikor Ferenc pápa átvette a vezetést. Egy évvel később azonban – a cikk megjelenésekor – egészen más kép tárul elénk. A vállalkozás önbizalmi indexe teljesen megváltozott. Például, a nem éppen kritikátlan számítások amerikai katolikusok 85 százalékban támogatják és bíznak az új vezérigazgatóban.

A hírmagazin szerint ennek a változásnak, az ún. „Ferenc-pápa-effektusnak” az oka kézenfekvő: a pápa nem tett mást, mint megszívlelte a menedzsment három alapvető elvét. Az első egy klasszikus lecke az alapvető kompetenciák dolgában: Ferenc pápa újrafókuszálta szervezetét a tulajdonképpeni vállalkozási célra, mely az alapító szándéka szerint való, s ez nem más, mint a szegények segítése. A „szegények-előbb-stratégia” lehetővé teszi a társadalom számára, hogy kevesebb erőforrást fordítsanak mellékes tevékenységekre, mint például a tanok körüli vitákra, vagy fényes ceremóniák

kivitelezésére. Ezt a stratégiai fókuszváltást két eszköz segíti a menedzsment területén: az egyik a márka – „katolikus egyház” – újrapozicionálása, a másik pedig az átszervezés. Az újrapozicionálás amolyan hangnembváltást jelent az egyházban: hagyományos tanok, mint például a magzatelhajtást vagy az azonos neműek kapcsolatát illetően változatlanok maradtak, de az új „vezérigazgató” kevésbé bíráló, elítélő hangnemben adja elő ezeket, mint elődei. Az átszervezés terén legfontosabb lépés 8-9 bíboros megbízása azzal, hogy világítsák át az egyház szervezeti felépítését, a menedzsmenti tanácsadások feladata pedig helyes pályára terelni az adminisztrációt és a vatikáni bankot.

Vissza tehát az alapító szándékához, vissza ahhoz, ami eredeti, ami lényeges. S hogy milyen kapcsolatban van egymással az irgalmasság, az egyház és a szegények? Ferenc pápa számára ez a három fogalom elválaszthatatlan egymástól. Az egyház létének eredeti szándékát, a lényegét tömörebben aligha lehetne kifejezni, mint ahogy az az *Evangelii gaudium*-ban olvasható: „Egyértelműen állítanunk kell, hogy elszakíthatatlan kapcsolat van hitünk és a szegények között. Soha ne hagyjuk őket magukra!” (EG 48). Kicsit később ugyanabban a dokumentumban: „Isten szívében kiváltságos helye van a szegényeknek (...) Megváltásunk útját a szegények szegélyezik. (...) az irántuk való irgalmasság a mennyország kulcsa.” (EG 197).

A szegénység, a szegények pedig Ferenc pápa számára mindig valami konkrétumot jelentenek. A helyek, ahol megtalálhatóak, a társadalom földrajzi, szociális és pszichológiai periferiái. A szegények tehát az ő szemében mindig „az utolsó”, azok, akiket valamilyen oknál fogva „a társadalom kiselejtje és eldob”. (EG 195). S ha keressük az egyház létjogosultságának az alapját a 21. században, akkor azt kell mondanunk, hogy az pontosan az „utolsókkal” való törődésben áll. Hiszen pontosan ők vannak leginkább kitéve annak, hogy elveszítik a reményt, s már nem tudják elhinni, átélni, hogy az „üdvösség, amelyet Isten felkínál nekünk, az ő irgalmasságának a műve”. (EG 112).

Az eddigiek fényében állíthatjuk: az egyház jövője – társadalmi vonatkozásban – azon áll vagy bukik, hogy mennyire képes menedékké válni minden ember, de elsősorban az utolsók számára; olyan oázissá (MV 12), amelyben gazdagon áramlik az irgalmasság

balzsamja, vertikális és horizontális síkon egyaránt. Azért gyógyír, vigasztaló és üdítő az irgalmasság, mert mint „az igazi szeretet mindig szemlélődő, és lehetővé teszi, hogy a másikat ne kényszerből vagy hiúságból, hanem azért szolgáljuk, mert – a látható felszínen túl – szép.” (EG 199). Ferenc pápa szerint tehát „a szegények iránti szerető figyelmesség” a kiút a szegénységből, az emberi létezés peremhelyzeteiből, s csak „ebből a valós és szívélyes közelségből kiindulva vezethetjük őket megfelelően felszabadulásuk útján”. (EG 199).

...az irgalmasság, az egyház és a szegények Ferenc pápa számára elválaszthatatlan egymástól.

Mi közöm (lehet) hozzá?

Meglepő, de annál bátorítóbb, hogy Ferenc pápa az irgalmasság megtapasztalására, illetve a megtérésre szóló meghívásában csak egyetlen egy csoportra vonatkozólag mondja ki egyértelműen, hogy „életvitelük miatt távol vannak Isten kegyelmétől”. (MV 19). Ezek pedig azok, akik valamely bűnözői csoporthoz tartoznak, ill. akik korrupciót követnek el vagy bűnrészesek ebben. A korrupció, a társadalomnak ez az „elmérgesedett sebe súlyos égbekiáltó bűn, mert aláása a személyi és közösségi élet alapjait”. A gyanakvás és a cselszövés tartja életben. (MV 19).

Nyilvánvaló, hogy az irgalmasság oázisának, egy szegényeket szolgáló szegény egyháznak nem lehet köze a korrupció semmilyen formájához. *Corruptio optimi pessima* (a legjobb romlása a legrosszabb) idézi a pápa Nagy Szent Gergelyt, s egyben nagyon gyakorlatias felhívást intéz mindenkihez: „Engedjük megérinteni a szívünket” és úzzuk ki a korrupciót a magán- és a társadalmi életből. S hogy mire van szükségünk ehhez? A pápa szerint „a leleplezésre, éberségre, törvénytiszteltetésre, átláthatóságra”. (MV 19).

Az *ad extra*, azaz kifelé megmutató irgalmasság feltételezi, hogy egyáltalán akarok kifelé tekinteni. Ferenc pápa itt is nevével nevezi a dolgokat: „amíg én viszonylag jól vagyok és jól érzem magam, elfelejtkezem azokról, akik nincsenek jól. Ez az

önző, közömbös magatartás mára világméreteket öltött olyannyira, hogy a közömbösség globalizációjáról beszélhetünk.” Ennek a tavaly, nagybőjt kezdetén megfogalmazott gondolatnak néhány hónappal később, vagyis az elmúlt nyár folyamán csak nőtt az aktualitása, amikor az eddig nem tapasztalt méreteket öltő vándorlás elindult Európa felé. S bár erdélyi, partiumi kontextusban közvetlenül eddig alig vagy egyáltalán nem szembesültünk a más kultúrából érkező vándorlókka, a kifelé is megmutatható irgalmasság értelmében nekünk is közünk lehet ahhoz, amit Ferenc pápa üzen a Migránsok és Menekültek 102. Világnapjára: „A korábbiakhoz képest ma az irgalmasság evangéliuma még inkább felrzza a lelkiismereteket, megakadályozza, hogy hozzászokjunk a másik szenvedéséhez.” A pápa szerint az egyház válasza a napjainkban zajló vándorlás bármilyen formájára éppen ezért csak a „találkozás kultúrája” lehet, „amelyben nemcsak készen állunk adni, de elfogadni is másoktól. A vendégszeretet az adás és kapás megélése.” A bevándorlók felé pedig azt üzeni, hogy felelősen vállalják fel „kötelezettségeiket az őket befogadók felé, tiszteletben tartva és elismerve a befogadó ország anyagi és spirituális örökségét, betartva törvényeit”.

A pápa vágyik arra, hogy az egyház minden tagja „a Jubileum ideje alatt elmélkedjen az *irgalmasság testi és lelki cselekedeteiről*”: éhezőknek enni adni, szomjazókat megitatni, hontalanokat befogadni, ruhátlanokat öltöztetni, beteget ápolni, foglyokat meglátogatni, halottakat eltemetni; bűnösöket jóra inteni, tudatlanokat oktatni, kételkedőknek jó tanácsot adni, szomorúakat vigasztalni, igazságtalanságokat békével tűrni, az ellenünk vétőknek megbocsátani, élőkért és holtakért imádkozni. Lelkiismeretünk ébresztgetésének ez a legbiztosabb módja, hiszen Jézus azért állítja eléink „az irgalmasság cselekedeteit, hogy fölmérhessük, vajon az ő tanítványaiként élünk-e vagy sem”. (MV 15). Az elején láttuk, hogy a jubileumi esztendő egyik mellék célja eredetileg abban állt, hogy mélyüljön és személyesebbé váljon a keresztények és a pápa közötti kapcsolat. Ha tehát szeretnénk, hogy közünk legyen ehhez a kiemelt időszakhoz, az irgalmasság évéhez, bőven elég lenne, ha minden reggel tudatosan felvennénk a „pápaszemét”, Ferenc pápa szemét, hogy kipróbáljuk, milyen lehet az ő szemével látni, megítélni, s ahol lehet, jobba is alakítani a mai világot.

Lőrincz Ildikó

Térségi hagyományörzés és kultúraszervezés

A Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont bemutatása

A mint az intézmény neve is mutatja: a Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont a térség hagyományörző tevékenységei támogatását, a hagyományok kutatását és népszerűsítését vállalja fel.

A jövő nemzedékének hagyományokhoz való kötődését, múltunk emlékeinek megismertetését, a jelenkori körülményekhez igazodó alkalmazását segíti a Forrásközpont számos megvalósuló projektje. A Hargita Megye Tanácsa fenntartásában 2006 óta működő intézmény számára jelenleg az egyik legnagyobb kihívást jelenti, hogy múltunk emlékei hogyan mutathatóak be a ma embere számára. A hagyományainkhoz tartozó értékek csak akkor lesznek megélhetőek a jövő korosztályok számára, ha biztosítani tudjuk, hogy a róluk szóló információk kényelmesen és korszerűen legyenek elérhetőek.

Sokan trend-követésből csatlakoznak a hagyományörzés zászlaja alá, ám ennek az igénynek sokkal mélyebbről kellene fakadnia. A hagyományörzés a neveletésből fakad, amelyet a fogyasztói társadalom, a mai világ szándékosan a fogyasztás mellékvágányára tereli. Ahhoz nem fér kétség, hogy a színpompás viseletet, a népi játékokat és tánclépéseket, a bútorfestés művészetét, a régi bútorainkat és használati tárgyainkat, a népi kézművesség fontos identitásképző művészeti tevékenységeit és ezek jelentős gazdasági vetületét, a szépen szóló népdalainkat, a népi eledeleket és a különböző ünnepkörökhöz kapcsolódó hagyományainkat szükséges övni, ápolni, őrizni és továbbadni. Éppen ezért a Székelyudvarhelyen működő Forrásközpont munkatársainak feladata a hagyományörző és közművelődési programok (fesztiválok,

A hagyományörzés a neveletésből fakad, amelyet a fogyasztói társadalom, a mai világ szándékosan a fogyasztás mellékvágányára tereli.

Az Ekhós szekér nyomában című előadás 2012-ben

vetélkedők), események (könyvbemutatók, fotódokumentációs és néprajzi kiállítások, előadások) szervezése, tudományos és ismeretterjesztő jellegű előadások, konferenciák, szakmai tanácskozások fórumai megteremtése, néprajzi és helyismereti gyűjtés elvégzése, illetve támogatása és ilyen jellegű kiadványok szerkesztése, megjelentetése, szakmai együttműködés a közművelődésben és hagyományörzésben érintett intézményekkel és civil szervezetekkel. Az éves tevékenység összeállításakor az intézmény munkatársai igyekeznek megyeszerte létrejövő programokat összeállítani az alábbiakban felsorolt célok előtérbe helyezésével.

Célok

A Forrásközpont a *felnőttoktatás* és a hagyományos népi kultúra köré szervezi alaptevékenységeit. Ezek célja a (helyspecifikus) hagyományok jelenlegi állapotának feltárása, a népművészeti alkotások gyűjtése, bemutatása, a hiteles hagyományokat továbbvivő és a népművészeti tárgyakat létrehozó alkotók népszerűsítése, a népi mesterek és hagyományos mesterségek újraélesztése és felkarolása, a vidéki művelődési otthonok tevékenységének javítása, a helyi hagyományokat értékesítő és a műkedvelő mozgalmak ösztönzése, a hagyományörzés számára hasznos szabadidős tevékenységek támogatása, népismereti, tudományos kutatások támogatása, népszerűsítése, a nemzeti kisebbség kulturális identitásának erősítése, a megye különféle kulturális értékeinek cseréje helyi, országos és nemzetközi szinten.

**Erdély jeles
kutatóközpontjaitól távol
számos tudományos
igénnyel megírt kiadvány,
több helyismereti
tárgyú tanulmány és
forrásközlés jelent meg.**

Tevékenységek:

1. Hagományörző rendezvényekkel kapcsolatosak (a helyi és kistérségi közművelődési tevékenységek anyagi támogatása és szakirányítása, kulturális események szervezése, a megye

Népdalvetélkedő Etéden 2014-ben

műkedvelő színjátszó mozgalmainak felkarolása, a táncház-mozgalom felkarolása, dokumentációs fotótáborok szervezése, a táborok anyagából kiállítások szervezése és tájolása).

2. Hagományápolók és népi mesterségek felkarolása (tudományos kutatás a néprajz és a helytörténelem területén, dokumentációs adatgyűjtés, a megyében élő vidéki gyermekek népi hagyományörzéssel, népi mesterségekkel és népi játékok továbbadásával gazdagított programjai támogatása, hagyományos népviseletek dokumentálása, kapcsolattartás a népi mesterségek gyakorlóival, tevékenységük népszerűsítése, néprajzi és helyrajzi jellegű dokumentumfilmek készítésének támogatása, a megye tájházai gyűjteménye felmérése, a néprajzi gyűjtemények számbavétele, különböző tájegységek gyűjteményeinek megismertetése, a tájházakat működtetők szakmai továbbképzésének és tapasztalatcseréje lehetőségeinek megteremtése).

3. Felnőttképzési programok (népi mesterek számára, vidéki kulturális szakemberek képzése).

4. Tudományos munka és könyvkiadás (a térséget bemutató néprajzi, helytörténeti, ismeretterjesztő és történelmi könyvek kiadása, dokumentumfilmek készítése, archív fényképek és iratok szisztematikus gyűjtése, rendszerezése, digitalizálása, valamint népszerűsítése, publikálása különböző kiállítások és kiadványok által).

Kiadványok

2015 óta a Hargita Megyei Hagományörzési Forrásközpont önálló

kiadóként is működik, nemrég megjelent kötetei: *A székelység története* javított és bővített kiadása, a *Székely jelképek pecséten, címerben* című kötet, valamint a *Hagyományos életmód a mindennapokban* című tanulmánykötet. Ugyancsak a 2015-ös év termése a Hargita megyei műkedvelő színjátszó társulatokat bemutató kiadvány.

A székelyudvarhelyi iroda munkatársai által kifejtett könyvkiadási tevékenység célja a Székelyföld és Erdély múltjára vonatkozó egyéni és csoportos kutatások végzése és támogatása. Erdély jeles kutatóközpontjaitól távol számos tudományos igénnyel megírt kiadvány került az érdeklődők asztalára, több helyismereti tárgyú tanulmány és forrásközlés jelent meg. Az intézmény támogatásával adták ki a helyismereti és népismereti kutatásokat tartalmazó, Csíkszék történelmét, földrajzát, művészetét bemutató *Csíki olvasókönyvet* (2009), az Udvarhelyszék történetéről és népművészetéről szóló tanulmányokat, régi útleírásokat közlő *Udvarhelyszéki olvasókönyvet* (2008), vagy az „*Orczád verítékével...*” Méréfalva a történelem sodrában című 2008-as monográfiát Kovács Piroskától, aki bemutatja a falut érintő történelmi események mellett az iskola és az egyház történetét, a gazdag néprajzi és történelmi forrásanyagot.

Forrásközlések megjelentetésében is szerepet vállalt az intézmény. Az „*Igaz, egyenes és hív lések...*” Hűségnyilatkozatok az Udvarhelyi Református Egyházmegyében a XVIII. század végén című kötet 2008-ban jelent meg és a 18. század utolsó évtizedeiből az udvarhelyi református traktus lelképásztorainak,

Füvóstalálkozó Székelyudvarhelyen

kántorainak, tanárainak és tanítóinak hűségfogadalom-nyilatkozat saját kezű aláírásait tartalmazza. Egy másik forráskiadvány, a homoródszentmártoni Bíró Sámuel (1665–1721) erdélyi tanácsos *Nemes Erdély Országának...* című ismeretterjesztő munkája alapján készült 2007-ben (*Nemes Erdély Országának státusáról. Lakosairól. Lakóhelyeiről és folyóvizeiről való oktatás, melyet írt volt 1710-ben néhai Bíró Sámuel, tanács úr Erdélyben*).

Jakab Zsigmondné Mészáros Rozália *Visszanéztem alkonyatkor* (2007) című, szülőfalujára emlékező műve a Nyikó-menti Rugonfalva szépségeit idézi. A 2009-ben megjelenő *Kutatások a Nagy-Küküllő felső folyása mentén* történeti-régészeti, néprajzi tanulmányokat tartalmaz: fiatfalvi és nagygalambfalvi, telekfalvi régészeti feltárásokat, Gagy-menti és Solymosok vidéki, valamint többségében székelykeresztúri kutatások összegzését. Ugyancsak 2009-ben adták ki Korond krónikása, István Lajos *Korond és környéke* című néprajzi írásait.

P. Buzogány Árpád, a Forrásközpont munkatársa *Vidám emberek a csend birodalmában* címmel falurportokat közöl Udvarhelyszékről, a történeti visszapillantást és adatokat tartalmazó, néprajzi jellegzetességeket érintő, illetve a jelen gazdasági-társadalmi változásait is számba vevő írásokat tartalmazó kötet 2010-ben jelent meg. Novák Károly István: *Azok a boldog békeidők Székelyudvarhelyen* (2010) című kötet Székelyudvarhely 1867 és 1914 közötti történelmét taglalja, jellemezve a korabeli társadalmi viszonyokat, a

gazdasági életet, a városiasodás folyamatát, az oktatás, a művelődés és az életmód fejlődését. Mihály János: *Gyalogosan a két Homoród mentén* című 2010-ben megjelent útirajza emléket állít Jánosfalvi Sándor István unitárius lelkésznek, szónoknak, illetve Székelyhoni utazás a két Homoród mellett című ismert munkájának. A P. Buzogány Árpád: *Példák, példaképek, példabeszédek* (2011) című kötet az ezredforduló táján a sajtóban megjelent beszélgetések változtatása, a szerző olyan személyiségekkel beszélgetett, akiknek életműve valamilyen formában kapcsolódik a környékhez, illetve olyan szakterületeken alkottak jelentőset, amelyek az egyetemi központokból, illetve a határokon túlról hatnak vissza a városra és Udvarhelyszékre.

A Székely Címer-, Pecsét- és Zászlótörténeti Munkacsoport tagjai a Hargita Megyei Tanács támogatásával 2011-ben is folytatták szimbólumtörténeti kutatásaikat.

A Székely Címer-, Pecsét- és Zászlótörténeti Munkacsoport tagjai a Hargita Megyei Tanács támogatásával 2011-ben is folytatták szimbólumtörténeti kutatásaikat. 2011-ben jelent meg *Jelképek a Székelyföldön - Címerek, pecsétek,*

zászlók, majd 2012-ben a *Címer és pecsét a Székelyföldön* című tanulmánykötet.

2010 és 2013 között a Forrásközpont az *Areopolisz* címmel megjelenő székelyföldi súlypontú történelmi és társadalomtudományi tanulmányokat közlő tudományos évkönyv kiadásában is szerepet vállalt. A kötetben közlő szakemberek célja egy tágabb kitekintésű helyi múlt- és jelenkutatás művelése.

Gálfalvi Gábor: *Ha kél az ég szép hajnala* (2011) című kötet néprajzi gyűjtéseket, helyismereti tanulmányokat közöl. 2012-ben jelent meg dr. Hermann Gusztáv Mihály *Helytörténet és világtörténet* című történelmi tanulmánykötete.

Tamás Lenke: *Mélységes mély a múltnak kútja* (2012) a székelyvársági kenderfeldolgozás és szekeresség múltjáról szóló tanulmányokat tartalmazza. Szintén néprajzi és helyismereti írásokat közöl a korondi néprajzkutató, költő István Lajos *Igaz szívvel szölok* (2011) című kötete. A „*Rátok bízom...*” című 2011-es kiadvány dr. Molnár István múzeomalapító néprajzi hagyatékából és a székelykeresztúri Molnár István Múzeum fotótárából származó képeket tartalmaz. P. Buzogány Árpád *Csípős túró! vegyenek!* című udvarhelyszéki gyermekjáték-gyűjtése 2013-ban jelent meg.

A felsorolt kiadványok jó része, valamint a 2014-ig ismeretterjesztő céllal *Örökségünk* címmel negyedente kiadott folyóirat lapszámai hozzájárulnak történelmi tudatunk és önazonosságunk megőrzéséhez. E kiadványok még megvásárolhatók Székelyudvarhelyen a Forrásközpont székhelyén (1918. december 1. utca 9. szám, 2. emelet, +40-266-214440, +40-744-600928, www.hagyomány.ro).

A könyvkiadáson kívül a Forrásközpont néprajzi jellegű dokumentumfilmek létrehozását és bemutatását is támogatja évről évre. A 2015-ben elkészült hét alkotás között portréfilmek, a székely konyhát, babonákat, víz hajtotta szerkezeteket megjelenítő alkotásokat találunk. Bálint Arthur *Babonák* című alkotásában a mindennapi élet eseményeihez, történéseihez kapcsolódó hiedelmek, babonás cselekvések bemutatását tűzte ki célul. Fábíán Kornélia *Teremtő kéz* című portréfilmje a siménfalvi Ráduly János kosárfonót mutatja be. Fábíán Kornélia másik filmje öt tájházat ismertet *Tájak, beszélő házak – Hargita megye tájházai* címmel, megszólaltatva Máréfalva, Székelyszentlélek, Tordátfalva, Korond és Lövete tájházainak működtetőit. Bocskor-Salló Lilla filmje (*Orczád verítékével*

Homoródmenti népviselet-bemutató

– Kovács Piroska, a székely kapuk őrzője) a székely kapuk tanulmányozóját, az Europa Nostra-díjas pedagógust mutatja be, akinek életművéhez tartozik a máréfalvi tájház létrehozása, illetve helyismereti kutatások. Fecső Zoltán a vízzel hajtott szerkezetek egykor elterjedt, népszerű fajtáját *Fűrészmalomok* címmel mutatja be. Szabó Károly *Székely Ízörzők – hagyományos székely konyha* címmel a Keresztes család idősebb és fiatalabb tagjainak mindennapi munkája révén a kenyérsütés, sajt készítés, ünnepi kürtőskalács sütés folyamatát örökítette meg. Hadnagy Árpád *Levente Könyvbe szőtt gondolatok* címmel készített portréfilmet a farkaslaki Jakab Rozáliáról. A nyugdíjas pedagógus több mint tíz helyismereti és néprajzi témájú könyv szerzője, a farkaslaki Tamási-kultusz ápolója.

A fent említett tevékenységek megvalósításában a Hargita Megyei Hagyományőrzési Forrásközpont együttműködik a székelyföldi községi önkormányzatokkal, a községekben élő vagy tevékenykedő értelmiségiekkel, helyi hagyományőrző csoportok tagjaival, magánszemélyekkel, illetve a Hargita Megyei Tanácsa többi alintézményével, mint például a Hargita Megyei Kulturális Központtal, a Gyergyószárhegyi Kulturális és Művészeti Központtal, a Kájoni János Megyei Könyvtárral, a Hargita Kiadóhivatallal vagy a Hargita Népe Kiadóval.

A technológia gyors fejlődése kikényszeríti, hogy a Forrásközpont munkássága a virtuális térben is hatékonyan megjelenjen, olyan kreatív környezetben, amely érdekesen, gyorsan, megbízható és elérhető módon képes az információk gyűjtésére, rendszerezésére és bemutatására. E tekintetben az első lépés *A székelység története* című kiadvány e-book változatának közzététele a terv. Ugyanakkor szükségessé vált a hagyományok használható formáinak megteremtése, a mára visszaszorult

...ha itthon szeretnénk
érezni magunkat,
mégpedig úgy,
hogy nem kívánva
elszakadni múltunktól,
vállaljuk és hűen
őrizzük örökségünket,
hagyományainkat,
népszokásainkat.

népi kézművesség és népművészet olyan irányú megújítása, amely szavatolja a hagyományos mesterségek fennmaradását, a felhalmozott szakmai tudás továbbadásának elősegítését, ezen keresztül a települési közösségek szerveződésének, a helyi gazdaság megerősödésének ösztönzését, a kézművesség hangsúlyosabbá tételét a falusi turizmusban, a kézművesek bevonását a települések arculatának kialakításába. Fontos továbbá az is, hogy a hagyományismeret és a kézműves szakmák az oktatási rendszerben is helyet kapjanak.

Tervek tehát vannak az elkövetkezőkre nézve is. És szükséges is ezt a tevékenységet folytatni, ha itthon szeretnénk érezni magunkat, mégpedig úgy, hogy nem kívánva elszakadni múltunktól, vállaljuk és hűen őrizzük örökségünket, hagyományainkat, népszokásainkat.

Népi gyermekjátékos kiállítás. Balázs Ödön fényképe

Matekovits György |

A megmaradás filozófiája: felnőttoktatás, önművelődés

A trianoni mézárszék óta bizonyítást nem igénylő észrevétel, hogy kicsiny vagy közepes, szétszórt vagy homogén közösségekben a hiteles értelmiséginek – hivatásán túl – hihetetlen társadalom-megtartó ereje is van. Ha egy 300 000 lakosú városban kb. 40 000 magyar ajkú él, és ezek zöme rendszeresen találkozik orvosával, tanítójával, papjával, lelkészével a templomban, színházban, magyar bálon, szüreti mulatságon, táncházban, szavalóversenyen, szülői értekezleten stb., az a közösség megerősödik identitástudatában.

Temesvár 1978–1990

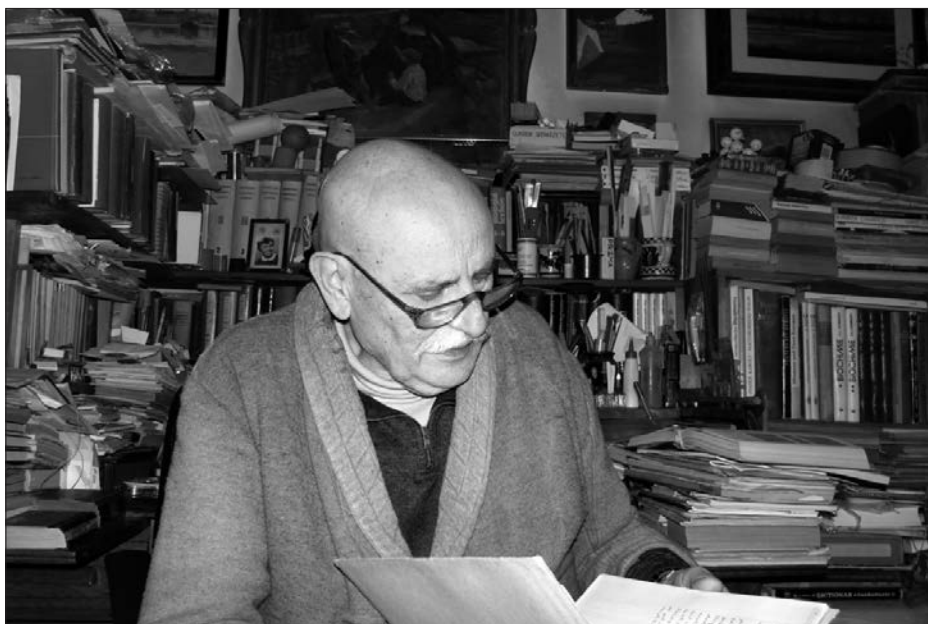
Voltak ebben az időszakban olyan intellektuális szakmák, amely művelőinek nem volt szabad emigrálnia! A körülmények ellenére is a helyben maradás jelentős pozitív példa volt. A külföldre távozás, az emigráció nem egy

elítélendő történet volt ITT és AKKOR, de a polgárok sokaságát megingatta a reményteljes jövőképben. Hőstettnek nem az elmenés, hanem a maradás számított!

A temesvári magyar ajkú lakosság lelki és értelmiségi magatartását, életét a '89-es változásig – kis túlzással – a bárányok összebújásához hasonlítanám, mint amikor dörög és villámlik, mindannyian szorosan egymáshoz simulunk!

A bolsevik és a román abszolutizmus időszakában is számos kiváló egyéniség a jó pásztor alázatával igyekezett a legmagasabb színvonalon őrizni és ápolni a kimondatlanul is reábízott nyáj szellemi örökségét. Íme, néhány név, a teljesség igénye nélkül: dr. Fodor József – pápai prelátus, a gyárvárosi Milenniumi templomban felejthetetlen prédikációival és karizmatikus egyéniségével vonzotta a magyar lelkületű hívőket. Dr. Neumann Ernő főrabbi, a

*...kicsiny vagy közepes,
szétszórt vagy homogén
közösségekben
a hiteles értelmiséginek
– hivatásán túl –
hihetetlen társadalom-
megtartó ereje is van.*

Dr. Salló Ervin (1929–2009). A Temesvári Új Szó albumából

magyar ékesszólás nagymestere volt. Prof. dr. Miklósi Kornél (1887–1963) akadémikus és prof. dr. Bakonyi Kálmán (1887–1970) 43 éven át a temesvári Műszaki Egyetem professzora, prof. dr. Hajdú József voltak az 1950-es, 1960-as évek kimagasló egyéniségei az Európa-hírű temesvári Műszaki Egyetemenek. 1965-ben dr. König Frigyes entomológus bemutatta a Temesvári Bánság Múzeumban Európa egyik legnagyobb leplegyűjteményét.

Sinka Károly, Szabó Lajos, Fábíán Ferenc, Balogh Éva, Adleff Ingeborg – hogy csak néhány csillogó nevet említsünk – tehetséges egyéniségükkel telt házat biztosítottak a magyar színház bármelyik előadására 1960 és 1989 között.

**A temesvári magyar
felnőttoktatás
népfőiskolai fóruma
1978-ban alakult prof.
dr. Salló Ervin egyetemi
vegyészprofesszor
irányításával
Kisenciklopédia néven.**

Tácsi László tanár fáradhatatlanul szervezte az általa alapított Bartók Béla Kórust, majd Csizmarik László, az 1989. decemberi véres események mártírja, Gáspár Mária és Elekes András színvonalas és értékes dalárdát faragtak a lelkes amatőrökből. Erdély István közgazdász megalapította a Rezeda Táncegyüttest. Bálintfi Ottó filozófus, egyetemi professzor a Látóhatár Diákönképzőkört vezette éveken át, hihetetlen szellemi energiával és komoly értelmiségi tartalommal.

Cseresnyés Gyula rendező, az izzig-vérgig színházi ember alapította a híres-nevezetes Thália Diákszínjátszó Csoportot, amelynek számos színvonalas előadásán tapsolhattunk. 1989 novemberében egy emlékezetes Dsida-estet tartottak a belvárosi református templomban, miután Mátray Lászlót, szellemi mentorukat meghurcolta és életveszélyesen megfenyegette a Securitate.

De lépjünk egyet előre, lévén, hogy a történelem homokórája perreg! Az 1970-es évek kezdetén a nemzeti kisebbségekkel szembeni politikai hozzáállást egy viszonylagos enyhülés jellemezte. Erick Pfaff tanár úr, az akkori Német Líceum igazgatója vezetésével beindult a

Német Fórum, heti egy-egy előadással. Pfaff kimagasló intellektusa és ragyogó előadói képessége vonzotta a temesváriakat, ahol minden német tudott magyarul és fordítva.

A temesvári magyar felnőttoktatás népfőiskolai fóruma 1978-ban alakult prof. dr. Salló Ervin (1929–2009) egyetemi vegyészprofesszor irányításával Kisenciklopédia néven. Salló Tanár úrnak szíve csücske volt a Kisenci, ahogy az első pillanattól nevezte mindenki! Vezéregyéniségeként ápolója és fátylavívője volt a temesvári magyar felnőttoktatás patinás hagyományainak. Állítom, hogy előadásai a *Mindentudás Egyeteme* című televíziós sorozat színvonalával vetekedtek. Kedves, barátságos, mindenkiről csak jót feltételező személyisége szinte vonzotta maga köré a barátokat, tisztelőket, tanítványokat, mit tagadjuk: a temesvári magyarok apraját-nagyját. Veretes szép magyar beszédével, a szakszavak pontos magyar megfelelőjének figyelmes alkalmazásával, nyomdakész bővített mondataival hihetetlen szolgálatot vállalt és végzett. Gróf Széchenyi István szavaival szólva – és ezt Ő a tudomány szerény eszközeivel éreztette – igazolta, hogy „Jó magyarnak lenni igen nehéz, de nem lehetetlen”. Köszönjük, drága Ervin!

1980-ban Pongrácz P. Mária, a temesvári magyar napilap – a *Szabad Szó* – főszerkesztője felkért, hogy a mindinkább erősödő magyarellenes ellen-szállben vegyem át a Kisenci vezetését, irányítását. Ervin bátyám, egyetemi elfoglaltságára hivatkozva feladni készült egy már bejártott, működő magyar intézményt, amelynek egy későbbi újraindítása teljesen kilátástalannak tűnt. Nem ez volt az én színpadom abban az időben. Rengeteget dolgoztam a klinikán, naponta 4-5 órán át a diákoknak fogorvosi gyakorlatot vezettem, és a szájsebészeti klinikán is ügyeletet vállaltam. A helyi napilapban *Az orvos válaszol* rovatban rövid szakcikket közöltem. Nyílt vagy burkolt, de állandó párt- és biztonsági felügyelet alatt vettem volna át a magyar népi egyetemet. Kéthetes rendszerességgel zajlott rendezvényeinken felvonultattam volna a temesvári magyar értelmiségi gárda egész palettáját. De mindezekről nem előzmények nélkül döntöttem! Válaszadás és elhatározás előtt meglátogattam dr. Salló Ervint temérdek könyv és a padlón, ágyon, fotelben, újságpapíron száradó gyógynövények meghitt illatú elefántcsont-tornyában. Sokat és nagyon sok mindenről beszélgettünk. Amikor elváltunk, kezet fogtunk és

így eresztett el egy új világba: „Gyuri, a megmaradásunk kulcsa a kis közösségek, sejtek, szövetek összefogása. A Kisenci ennek egy lehetősége. Én beindítottam, folytasd, kérlek!”

Az indulás pillanatától tudtuk, hogy a „tégglák köztünk vannak”. Számos esetben, a rendezvény másnapján megjelent a rendelőmben a két reám állított fickóból valamelyik, hogy elemezze és rosszallását fejezze ki, ha valami nem tetszett az akkori ideológiának. Emlékezetes marad számomra egy banálisnak tűnő eset. Dr. Hatvany Csaba a Műszaki Egyetem matematika professzora két évig Pisában volt, ott fejezte be a doktorátusi tézisét. Egyik szerda délutánra bejelentkezett egy előadással *Az olaszországi városok tereinek mértana* címmel. Egy hihetetlenül színvonalas, rengeteg diával színesített rendezvény volt, amit a hálás közönség műlni nem akaró tapssal honorált. Másnap, miu-

TIMISOARA

Meghívó

A temesvári Művelődési és Tudományos Egyetem

KISENCIKLOPÉDIA

előadássorozatának rendezvényeire

Előadó: _____

Az előadás témája: _____

A rendezvényre szerdán: _____

órákor kerül sor a Sajtóklubban (Mk. 23. Ágost 8. szén árt!)

Minden érdeklődőt szívesen látnak a szervezők

A temesvári opera és a három nyelvű színház mellett nekünk Kisenciseknek is volt plakátunk. Matekovits Ágota felvétele

tán egy betegem kiment a rendelőből, belépett a „tanár elvtárs” – gondolom marxizmus-oktató lehetett – és felháborodva, jószerivel üvöltve nekem esett, hogy a tegnapi előadáson megengedhetetlen dolog történt! 113 templom képét vetítette ki az előadó a lepedőre, ami az ateista neveléssel összeegyeztethetetlen! Nekem minden előadás előtt le kellett adnom az „illetékeseknek” a következő rendezvény címét, előadóját és egy rövid összefoglalót. Csak annyit tudtam kipréselni magamból – hogy ne nevessek a képébe – „tetszik tudni, Olaszországban a nagy terek rendszerint templomok előtt szoktak lenni”.

Az ismeretterjesztés nehéz műfaj! Nemcsak szaktudás, széles látókör szükséges hozzá, hanem írói – szerzői véna is és egyfajta megszállottság, mely sugárzásba vonja a hallgatót. Az ismeretterjesztésben a szaktudás igényessége fog kezdetet a megértetés és a meggyőzés művészetével. Egy jó előadó sikeresen ver hidat a szakemberek kicsiny és a laikusok népes tábora között. Irodalmi, zenei, képzőművészeti, valamint tudományos ismeretterjesztő rendezvények sikeres sorozata igazolta, hogy egy nagyváros maroknyi magyar felnőtt lakossága kedveli és igényli a népfőiskolai típusú felnőttoktatást.

Az átlag százfős hallgatóság előtt sokféle szakterületen dr. Albert Ferenc egyetemi tanártól Zimmermann Zoltán méhétségig több mint százötvenen tartottak akadémiai szintbe is beillő magyar nyelvű tudományos ismeretterjesztést az eltelt évtizedek során. Az előadók név szerinti felsorolására – elnézésüket kérve – helyszűke miatt nem vállalkozhatunk. Mindenkinek hálás köszönet az önzetlen munkáért és erőfeszítésért! Csak most – így utólag – látjuk, mennyire hasznos volt ennyi ember hűsége és magyarságmegtartó odaadása 1978 és 1989 között. Nélkülük, a sejtől szövetet alkotókból, ma szegényebbek, gyengébbek és szétszórtabbak lennének!

A Kisenciklopédia 1990-ben felvette az Ormós Zsigmond Közművelődési Társaság (OZSKT) nevet. Olyan érvek szóltak e mellett, hogy a döntéshozók egyhangúan mondtak igent.

Temesvár 1990–2013

A Kisenciklopédia 1990-ben felvette az Ormós Zsigmond Közművelődési Társaság (OZSKT) nevet. Egy sor olyan verhetetlen érv szólt az Ormós név mellett, hogy a döntéshozók egyhangúan mondtak igent. Sorolhatnám vég nélkül a meggyőző érdemeket, de – hála Miklósi Ilonának és Szekernyés Jánosnak – Ormós Zsigmond életét és értékteremtő európaiságát alaposan megismerhetjük. A cégbíróságon bejegyezték a társaságot, amely így jogi személyiség lett.

Ormós Zsigmond emléktáblája Pécskán

Az új körülmények és a szerencsés névválasztás után alkalmunk nyílt vendéglelőadókat is meghívni és megismerni. Felléptek: Budai Ilona népdalgyűjtő és előadóművész, Bp., Kóka Rozália, Érd, a bukovinai székelyek elnöknője, népdalgyűjtő, meseíró, Tavasz Noémi, képzőművész, Bp., Berecz András, mesemondó, Bp., dr. Benyik György atya, bibliakutató, hittudós, Szeged, Birinyi József, népi hangszerek mestere, Bp., Szépfalusi István bécsi tiszteletes, író, prof. dr. Márki Iván, az USA, Hamilton College professzora, Tóth Imre szegedi gimnáziumi tanár, Detrekői Ákos, az MTA levelező tagja, Bp., dr. Bereczky Tibor, a szegedi Tájak – Kőrök – Múzeumok Társaság elnöke.

Tagságunk és a vezetőség igyekezett figyelmet fordítani kulturális és építészeti örökségünk ápolására, megőrzésére, kiszélesítve ezzel a vállalt és már lehetővé vált emlékezet-felújítást.

Kós Károly szülőházának falán 1993. december 16-án elhelyeztünk két négyzetes, bronzarcképes, magyarvistai kőből készült táblát. Beszédet mondott: Tőkés László Királyhágó-melléki református püspök, Kós András, a Mester fia, Kötő József, az EMKE elnöke, dr. Bodó Barna, a Szórvány Alapítvány elnöke és Dr. Matekovits György, az OZSKT elnöke.

Az Arad és Temes megyei EMKE, az OZSKT, valamint a pécskai római katolikus plébánia közös szervezésében emléktáblát avattunk és koszorúztunk 1994. december 14-én Ormós Zsigmond halálának 100. évfordulóján. A szülőváros Pécska római katolikus templom külső falán elhelyezett emlékl

előtt beszédet mondott dr. Matekovits György, Szekernyés János helytörténész és ft. Heinrich József plébános. Közreműködött a Bartók Béla Énekkar.

1995 tavaszán kitisztítottuk és rendbe hoztuk Dr. Telbisz Károly, Magyar Királyi Udvari Tanácsosnak, Temesvár Szabad Királyi Város polgármesterének és díszpolgárának sírját.

1996 nyarán egy partiumi kiránduláson voltunk. Ez alkalommal megálltunk Ágyán, Olosz Lajos sírjánál. A két világháború közötti erdélyi líra kiemelkedő alakját, életét és munkásságát Anavi Ádám költő mutatta be.

A Győrödi (románul: Ghirodei) úti 1848-as honvéd emlékmű restaurálását is felvállaltuk. Támogatónk volt Ráday Mihály Balázs Béla-díjas operatőr, helytörténész, a restaurátor Oprescu Ion volt. 1997. március 14-én megtartott ünnepségen beszédet mondott dr. Matekovits György, az emlékművet felszentelte és áldást mondott ft. Szabó Dénes gyárvárosi plébános. Ráday Mihály felkérésére egy albumot szerkesztettünk *Magyar emlékhelyek és sírok* témában. (Mecénás: Illyes Alapítvány). Felkutatuk a Temes megyei Beregszón Vukovics Sebő kriptáját, amit 1998 nyarán gondosan restauráltunk. A budapesti Pantheon Alapítvány támogatásával Andrassy József végezte el a szakszerű munkát. Vukovics Sebő Ormós Zsigmond barátja, elv- és harcostársa 1849-ben a Szemere-kormány igazságügyi minisztere volt.

A Budapesten élő Csicseri Ormós Zsigmond-leszármazottak, rokonok a temesvári Szépművészeti Múzeumnak adományozták Temes vármegye egykori főispánjának impozáns, nagyméretű (170x130 cm) portréját, Szamosy Elek festőművész alkotását. Az 1873-ban festett portré a Szent István-rend díszöltönyében ábrázolja a főispánt. A festményt 2011. június 3-án a Temesvári Szépművészeti Múzeum (Dóm tér, volt Vármegyeháza) barokk termében vetjük át ünnepélyes keretek között, köszönő beszédet mondott Marcel Tolcea múzeumigazgató. Személyes, meleg hangú értékelést tartott a budapesti rokonság részéről Pósa Gabriella, Horváth Zoltánné Pósa Jerne és Szilvai Gézané. Értékelő előadást mondott Miklósi Ilona muzeológus, Szekernyés János helytörténész és prof. dr. Matekovits György, az OZSKT elnöke.

Köszönettel tartozom önzetlen segítő társaimnak, akik a megpróbáltatások idején vállalták a szervezés gondjait, és fenntartások nélkül áldoztak szabadidejükből egy-egy rendezvény sikerének érdekében. Köszönöm

A belvárosi református templom fala 1989. december 16-án. Szemeti Lajos felvétele

Matekovitsné Görgényi Ágotának, dr. Kovács Bélánénak és Ildikónak, a Belvárosi Református Nőszövetség elnökösszonyának, Boér Jenő titkár úrnak a szervező, önzetlen és lelkes munkatársnak, a temesvári magyar sajtó főszerkesztőinek: Gherasim Emilnek, Pongrácz P. Máriának és Graur Jánosnak. A hála meleg szavai megilletik ifj. Halász Ferencet, a Bartók Béla Líceum volt igazgatóját és a mindnyájunkban lelket tartó, tápláló Bányai Ferenc és Fazakas Csaba tiszteletes urakat.

A kommunista diktatúra nem akarta elhinni, hogy egy maroknyi ártatlan magyar református, baptista és kisencis ki mer állni száműzött papja mellett.

Visszanézve önkéntelenül is előrepillantunk. 1989. december 16-án a belvárosi református templomtól elindult a forradalom, és Temesvár lett az első szabad városa az országnak. A kommunista diktatúra nem akarta elhinni, hogy egy maroknyi ártatlan magyar református, baptista és kisencis ki mer állni száműzött papja mellett. Hiszen a besúgók, a lehallgatott telefonok, a spiclik ezrei hálózta be és mérgezték az életünket. És lám, mégis sikerült! Temesvár egy magyar lelkész – Tökés László – révén ismertté vált a

nagyvilágban, és több lett, mint egy pont a térképen.

Az 1990-es esztendő újabb sorsfordulója volt a temesvári magyarságnak. Amikor megalakul az RMDSZ, a város magyar lakosainak a száma közel 40 000 volt. A mai napon, ez alig több 20 000-nél. A magyar intézmények lassan talpra állnak. A tiszta magyar tannyelvű iskolák munkáját már senki és semmi nem akadályozza. Elvileg! A szórványra oly szomorúan jellemző beolvadás és kivándorlás erősen megtizedeli a magyarság lélekszámát. Templomainkban a temetések száma messze felülmúlja a keresztelőkét. Modern, igényesen felszerelt iskoláinkban mind kevesebb az első osztályos magyar gyermek. De a ritkuló gólyajárás mellett a magyar civil önszerveződés megtalálja lelkes szervezőit, odaadó vezetőit. Magunkra találunk a magyar színházban, az irodalmi körökben, a Baráti Estek társaságában, a dalárdákban, az ifjúsági-, közművelődési- és nyugdíjasklubokban, az irodalmi kávéházban.

Amikor így, együtt végignéztük egy elmúlt fél évszázad nemzeti öntudatmentő és megtartó múltjának képeit, történéseit, felvetődik a jogos kérdés: miért nem működik itt és ma mindez? A válasz egyszerű és mégis összetett. Omnia fluunt – omnia mutantur – latin mondás örökérvényűsége vitathatatlan. Megváltozott világban élünk!

Amikor a Kisenci csúcson működött, esténként két órán át nézhettük a Román Televízió műsorában Ceaușescut. Mára a tudományos ismeretterjesztés Kisencis színvonalát „überelte” a

Amikor a Kisenci csúcson működött, esténként két órán át nézhettük a Román Televízió műsorában Ceaușescut. Mára a tudományos ismeretterjesztés Kisencis színvonalát „überelte” a kábeltelevíziós műsorok sorozata

kábeltelevíziós műsorok sorozata, az Animal Planet, a Discovery Channel, és ki tudja még hány és hány tudományos-ismeretterjesztő adása. Ami pedig véglegesen „betette az ajtót”, az volt, amikor egy hűséges, kitartó és állandó jelenlevő tagtársunk megkérdezte, hogy „a szerdai rendezvény véget ér, amire kezdődik az Isaura?”

Következésképpen: megfogyatkoztunk, kiöregedtünk, a könyörtelen idő elhúzott a fejünk felett, az új idők pedig új megoldásokat követelnek. A fiatalokat lehetetlen levakarni a számítógép, az időseket is alig a televízió képernyőjéről. Az így alakult állapotot lehet nem szeretni, de ettől még tudomásul kell vennünk, hogy ez van.

A felsorolt gondolat sorok remélhetően megerősítik annak bizonyosságát, hogy legnagyobb értékeink valamilyen formában – írásban, szóban, emlékezetben, fejfákon – körülöttünk léteznek, mi pedig, velük és általuk élünk, belőlük építkezünk. Lehet, hogy a mindent megsejítő emlékezet cserepei töredezetek, a feledés is nagyon nagy veszély, de az elsivatagosodott lelkű világban megmaradási erőfeszítéseink esetlegessége azonban ne vonja el figyelmünket arról, aminek köszönhetően önmagunk maradhatunk.

Zárógondolatként dr. Telbisz Károly, Temesvár nagy tudású polgármesterének 1885-ben írt meditációjára térek vissza: „... a krónikákból megtudhatjuk, hogy a Gondviselés jelentős szerephez jutott a régi Temesvárnak abban a törekvésében, amit az európai polgáriassodás és a keresztény műveltség védelmének szolgálatában reá rótt a Sors!” Közelmúltunkra, sorsunkra és mai állapotainkra ez a bölcsesség hatványozottan érvényes!

Laczkó Vass Róbert

Nyitott szemmel XXVII.

Hat ország egy hátizsákkal

1. rész

Eleinte hosszú ujjú
inggel próbálkoztam,
később levágtam a
mandzsettáját, hogy
jobban szellőzőn.

Beszélgető estjeink állandó résztvevője volt, kifogyhatatlan optimizmus, lendület és lelkesedés jellemezte, s ha úgy adódott, elgondolkodtató kérdéseivel hozta helyzetbe vendégeinket dr. Hints Miklós nyugalmazott vegyészmérnök. Nem szerette, ha „mérnökuraztam”, tanári tevékenységére sokkal büszkébb volt, hiszen a rendszerváltozást egyfajta sorsfordulónak élte meg: onnantól hegyvidéki móc gyerekeket oktató szűles látóköre szerint mindenfelé. Gyűjtőútjait az Erdélyi Kárpát-Egyesület aktív tagjaként járta be gyalogosan vagy biciklivel, hogy az egyre inkább elnéptelenedő magyar szórványvidék helyneveit rögzíteni tudja, mielőtt végleg feledésbe merülnek. A Nyitott szemmel sorozatába rendkívül izgalmas történettel érkezett: előre tervezett útvonal nélkül, csakis a túrázók ösztöneire,

tapasztalataira, leleményességére hagyatkozva, huszadik századi Kőrösi Csomaként barangolta be a fél Ázsiát úgy, ahogyan Erdélyt szokta: kevés pénzzel és szerteágazó kíváncsisággal. Hat ország egy hátizsákkal című beszélgetésünk, amelynek a megjelenését ő már nem érthette meg, e történet lenyomatát őrzi.

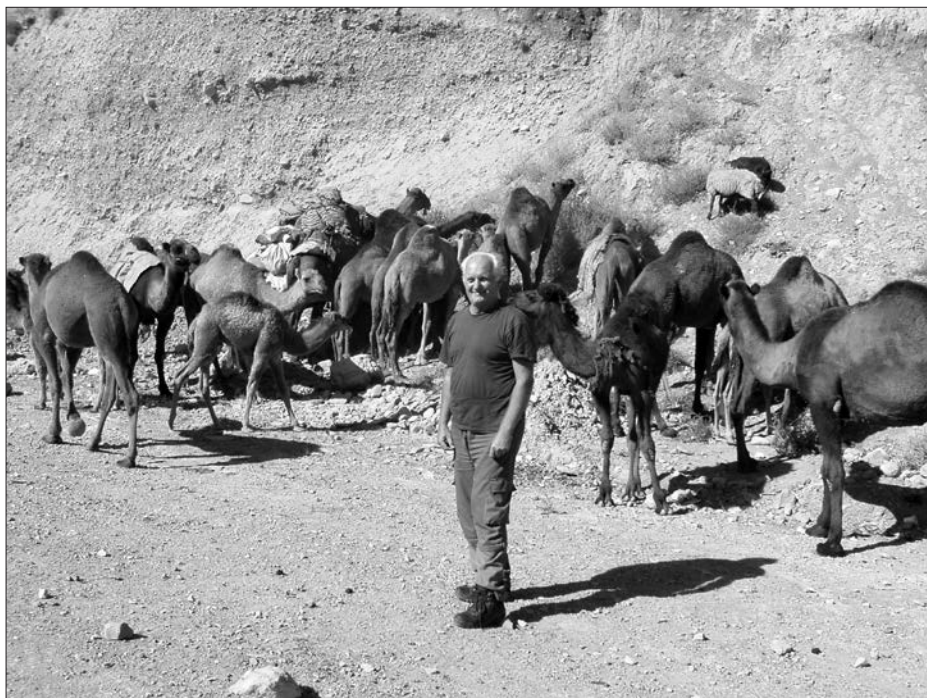
Laczkó Vass Róbert: *Eredeti „jelmezben” érkeztem a beszélgetésre. Kötve hiszem, hogy az ing, ami rajtad van, hétköznapi darab volna...*

dr. Hints Miklós: Ez is egy relikvia, amit a barangolásaim kapcsán őrzök már egy ideje, akár a felszerelésem többi darabját. Minden utam során próbáltam javítani rajta valamit, így végül a saját találmányomnak is tekinthetem. Az ázsiai meleg országokban, ahol megfordultam, védekezni kellett a nap ellen, szóba sem jöhetett, hogy a negyven fokos hőségben, pólóban cipeljem a hátizsákot. Eleinte hosszú ujjú inggel próbálkoztam, később levágtam a mandzsettáját, hogy jobban szellőzőn, de azért a karomat is védjem. A sok beavatkozásnak ez a furcsa darab lett az eredménye.

LVR: *Nem látom a hátizsákot, amelynek az apropóján beszélgetünk...*

HM: A hátizsákról már lemondtam. Régi, rámás hátizsák volt az 1970-es évekből, hűséges útitárs, valóban azal jártam be a hatból öt országot, a címben szereplő kis túlzás ezért megbocsájtható. A sátram is hasonló időszakból származik, ma is megvan, több mint 25 éves.

LVR: *Mindenkinek sajátos motivációja van, hogy miért vág neki a nagyvilágnak. Némelyek csak látni akarnak, városokat, kulturális csomópontokat pipálgatnak ki a térképen, mások inkább nyaralni szeretnek,*

Dr. Hints Miklós második iráni útján

turistaparadicsomok sekély vizeiben pancsolni, megint mások a hegyeket másszák. Téged mi vezetett olyan messzire?

HM: Nagyjából annyi választási lehetőségem volt, mint Ádámnak a bűnbecsés után. Amikor 1990-ben megnyíltak a határok, vízum nélkül csak Törökországba lehetett menni. Szerettem a turisztikát, az árviszonyok is rendben voltak, ráadásul nagyon vonzó volt a célpont, hiszen egészen más volt a táj, a kultúra, más a vallás és az ebből fakadó szokások, másmilyenek az ételek. Sokat olvastam azelőtt az ókori közel-keleti kultúrákról, a hettitákról, asszírokról és az ékírásos táblácskáikról, arrafelé vezetett a kíváncsiság, és Törökország éppen útba esett. A saját szememmel akartam látni Pergamon csodálatos ókori görög színházát, amely a legmeredekebb nézőtérrel rendelkezik. Első két utazásom tehát műemlék-nézegetésekről szólt, az ókori görög világ nyugat-anatóliai tartományának, Ióniának a városait vettem sorra, de már akkor is a magam sátrával barangoltam.

Egy falusi tanárnak három hónapos vakációja van, ezalatt oda megy, ahová akar, a Földet is megkerülheti, ha van benne kalandvágy.

LVR: A rendszerváltozás előtt egy meglehetősen zárt országban éltük, amelyben keveseknek – egyre kevesebbeknek! – adatott meg, hogy világot lássanak. Útlevelhez jutni önmagában egy kaland volt, az is rendszerint a baráti szocialista országokra korlátozódó utazásokhoz. Ami azon túl volt, azért általában magas árat kellett fizetni, főként megalkuvásban. Akinek azonban kényszere volt a barangoláshoz, az itthon is megtehetette, hiszen Erdélyben is rengeteg a látnivaló...

HM: Régi hobbim a túrázás, az 1960-as években, zsenge ifjúkoromban tényleg sokat mászkáltam a Fogarasi-havasokat, a Retyezátságban. Fényképeim is vannak ezekről a túrákról, az egyiken ugyanabban az anorákban vagyok látható 1962-ben, a Bâlea-tónál, mint amivel jóval később, 2006-ban feljutottam az iráni Alborz-hegység és az egész Közel-Kelet legmagasabb csúcsára, az 5671 méter magas Damávandra. Miután úgy döntöttem, hogy Tádzsikisztánban

Sátor és hátizsák

végleg abbahagyom a turisztikát, a legmagasabb táborozóhelyen levettem magamról és odaadtam egy juhásznak. Emlékezetes pillanat volt, azóta még kétszer hoztam ugyanilyen döntést, közben pedig folytatom a túráimat anorák nélkül.

LVR: Rögtön a rendszerváltozás után korántsem volt annyira egyszerű megszervezni egy utazást, mint manapság, amikor online minden információt fél nap alatt beszerezhetünk, útvonalat tervezhetünk, vonatjegyet vagy repülőjegyet válthatunk és előre szállást is foglalhatunk magunknak, feltéve, hogy van hozzá pénzünk. Általában gyorsan összejönnek a dolgok a kiskeresetűeknek is, engem azonban érdekelne, hogyan szervezte meg az útjait egy mérsékelten fizetett hegyvidéki tanárember a '90-es évek elején?

HM: Mesterségem szerint vegyész mérnök volnék, a rendszerváltással azonban a vegyipar egész egyszerűen megszűnt Romániában, kényszerűségből vállaltam tehát a tanári pályát nagyon kicsi fizetésért. Egy falusi tanárnak három hónapos vakációja van, ezalatt oda megy, ahová akar, a Földet is megkerülheti, ha van benne kalandvágy. Jules Verne korában erre nyolcvan nap is elegendőnek bizonyult, ma pedig repülővel is lehet menni, persze sok száz euróért. Ám vannak alternatívák, amelyek sokkal izgalmasabbak. Iránba például át is lehet autóbuszozni Törökországból: Isztambulban felülsz az autóbuszra, majd két napig méz potom

25 eurónak megfelelő összegért. Én akkoriban dollárban számoltam. Száz dollárnak megfelelő fizetésem volt, egy törökországi túráim pedig 300 dollárba került, annyit pedig kétévenként megengedhettem magamnak.

LVR: Mindenhová mégsem lehet elegendő 300 dollár, a buszozás pedig hosszadalmas lenne, mondjuk Tádzsikisztánig...

HM: Két országot, Nepált és Indiát kivéve, ahová repülővel mentünk, bárki-nek bebizonyíthatom, hogy 500 euróért az összes általam végigjárt útvonalat megteheti úgy, hogy rendes szállodában lakik és vendéglőben étkezik, ahol ezekre van lehetőség, feltéve, hogy a helyiek szállodáit és vendéglőit használja, és nem ül repülőre. Vonatozni már legalább 150 éve lehet, mostanában azonban ezt senki nem akarja tudomásul venni. Volt a '90-es években egy Euro-Domino nevű, Kolozsváron is megváltható négydolláros „napijegy”, amivel 27 órát lehetett menni bármelyik vonattal, helyjegy és foglalás nélkül. Vagy ott van az öt napig érvényes, nagyjából 300 lejbe kerülő „balkáni menetjegy”, ezzel mindenhová mehetünk, Csíkszeredától Anatólia legeludugottabb sarkáig. Ez persze nem a célturizmusról szól, ahol egy előre meghatározott útvonalon minden le van kötve, semmin sem lehet változtatni, de nem is kell útközben komolyabb döntéseket hozni. Nagy hátránya a célturizmusnak, hogy nem ismerjük meg a tájakat, nem találkozunk érdekes emberekkel, a kötelezőt leszámítva

nem látunk műemlékeket és nem kóstolunk bele a hétköznapi életbe. Van azonban egy másik lehetőség is, amit én élményturizmusnak nevezek. Ezt próbáltam ki Törökországban, az első útjaimon. Az útvonalat csak hozzávetőlegesen határoztam meg, az egyetlen szempont volt minél messzebb kerülni Isztambultól. Ahová sok turista megy, oda gyűl a társadalom salakja is. Isztambultól ezer kilométerre viszont egészen más viszonyok vannak.

LVR: Az idő mindenképpen lelassul, a tér pedig megnövekszik, amikor egy világvárosból kimerészkedsz. Hátizsákos utazó számára, különösen ha sátrat is cipel magával, a vidék sokkal emberarcúbb lehet, mint a nagyváros...

HM: Mindenképpen emberarcúbb, de fizikailag is készülni kell rá, hiszen egy hejtita város műemlékei mellett érdemes megnézni mindent, amit a környéken lehet, a természeti érdekességeket, például egy magányos rétegvulkánt is beleértve. Soha nem kötöttem az ebet a karóhoz. Mikor Anatólia keleti végein, a Van-tó környékén jártam, az egyik hegyet bizonyos okok miatt nem sikerült megmászni. Annyi baj legyen, gondoltam, fölmászok egy másikra száz kilométerrel arrébb! Szerettem volna megnézni az ötezer éves barlangrajzokat is a Cilo-hegy aljában, ott azonban háborús viszonyok uralkodtak, így maradt egy örmény templom a 10. századból, 300 kilométerrel északabbra. Különböző olvasmányaim révén alaposan felkészültem a környéket illetően, internet ugyanis akkoriban még nem volt, így el tudtam dönteni minden nap, hogy éppen hová megyek. Az is előfordult, hogy reggel még nem tudtam, este hová jutok, úgyszólván útközben alakult a program.

LVR: Általában egymagadban utazol. Nem túl nagy merészség társ nélkül nekivágni az ismeretlennek?

HM: Nem azért mentem egyedül, mert nem szerettem volna senkit magammal vinni. Volt olyan túráim is, ahová egy évig kerestem útítársat. Jelentkeztek többen is, de rendszerint megkérdezték, hogy állunk az útvonallal, van-e szállodaszobánk lefoglalva, mi lesz a buszjegyekkel? Amikor közöltem, hogy nem állunk sehogyan, semmilyen foglalás nincs és buszjegyeket sem veszünk előre, a legjobb turista is otthagytott. Így viszont számtalan olyan élményben volt részem, ami társasággal nem történhetett volna meg. Törökországban integetni sem kellett, aki tudott, fuvarozott,

mint autóstoppost. Befogadtak a házukba, velük együtt költöttem el a vacsorát. Egy alkalommal mecsetben is aludhattam, nem is tudtam, hogy ilyen célra is be vannak rendezkedve. Nagyon sokat segített mindenki, vendégszeretetükért nem csak a törököket vagy a kurdokat kell dicsérnem, de az összes keleti népet.

Az is előfordult, hogy reggel még nem tudtam, este hová jutok, úgyszólván útközben alakult a program.

LVR: Sátrat mégiscsak vittél magaddal...

HM: Általában felhúztam az út mentén, amikor rám esteledett. Volt olyan sátorozásom is, ahonnan 20 kilométerre volt az első település. A Korán szigorúan tiltja a lopást, így nyugodtan elmehettem a napi túráimra, mikor este visszamentem, a sátrat ugyanott megtaláltam. Próbálnánk csak így sátrazni a Pádison, egy hálózsák nem sok, de annyi sem maradna! Keleten viszont az egyszerű emberek, távol a nagyvárosoktól rendkívül becsületesek, tiszták és vendégszeretőek.

LVR: Áradozol a vendégszeretetről, közben meg arról beszélsz, hogy az út mentén kellett sátoroznod. Nincs itt egy kis ellentmondás?

Khaqani perzsa költő szobra a tabrizi Kék-mecset előtt

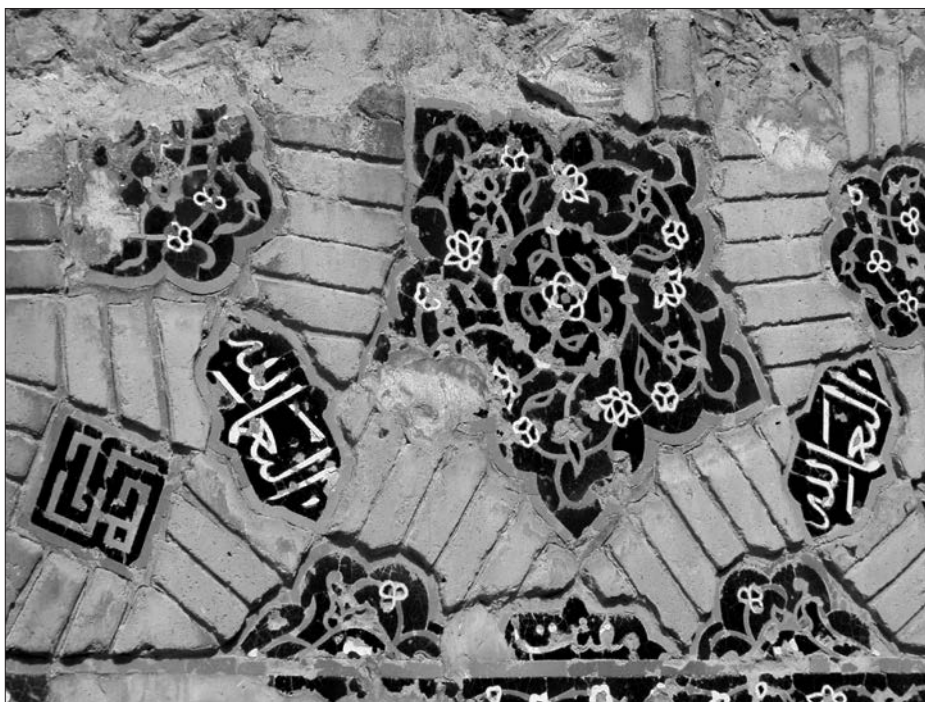
HM: Miért lenne? Ha faluban vagy falu közelében esteledtem meg, valaki rendszerint befogadott a házába. Történt egy kurd falucskában, hogy éppen felhúztam a sátram, amikor beljebb tessékeltek. A család 14 tagból állt, két nagy szoba volt összesen, az egyikben egy hatalmas perzsaszőnyeg volt minden berendezés. Nem éltek egyébként rosszul, ultramodern autójuk volt, hangfalak, televízió, minden, amit el tudunk képzelni, a technika jelen volt a lakásban, evéskor azonban leterítették a szoba közepére egy pokrócot. Előbb a férfiak vacsoráztak, aztán a nők, persze mindenki kézzel. Utána összeszedték a pokrócot, és mindannyian ott aludtunk, abban a szobában, szerteséjjel. Ha ki kellett menni éjszaka, lépkedni kellett az alvó emberek között. Máskor felhúztam a sátram, és hozzáfogtam a puliszkafőzéshez. Jött a szomszédból a török, és kézzel-lábbal mutogatta, hogy puliszkát a disznók esznek, az pedig egy tisztátalan állat, úgyhogy legyen szíves, ne egyem meg. Azzal bement a házába, és hozott a saját vacsorájából.

LVR: Szegény török, ha tudta volna, mennyi „tisztátalan állat” él itt, miféleképpen! A puliszka egyébként túlélési recept, hiszen arról szól, hogyan lehet a leggyorsabban, legolcsóbban és legegyszerűbb módon fizikai erőnlétet is biztosító vacsorát készíteni. Vannak még hasonló praktikáid?

HM: Az ember nagyon találékony, ha rákényszerítik a körülmények, például egy lakott település hiánya. Volt olyan eset, hogy hajnalban, amikor a teámat megfőztem, egy marék rizst felöntöttem egy csésze forró vízzel, majd lezártam az edényt és beletekertem a hálózsákomba. Miután megmásztam egy négyezer méter magas hegyet, este pedig visszaérkeztem a táborhelyre, a rizs már annyira megpuhult, hogy főzés nélkül is meg lehetett enni. Súlyhátáron belül sok mindent vihet az ember magával, a rizs ezek közé tartozik. Túl sok ételt persze nem érdemes csomagolni, hiszen azt útközben is be lehet szerezni. Városokon belül elegendő volt megmutatni egy ötdolláros bankjegyet, Iránban vagy Törökországban máris vittek azokra a szállásokra, ahol ezért az összegért vacsorát is kínáltak.

LVR: Hogy néz ki egy öt dolláros szállás?

HM: Az egyik ilyen szálláson fényképek is készültek, ezeken jól látszik a berendezés. Vaságyon alszol, priccsen, de van tiszta ágynemű. Fürdőt a folyosó végén találsz. Ami igazán meglepő, hogy minden lépcsőfordulóban könyvespolc van,

A Kék-mecset díszítése (részlet)

a keletiek ugyanis olvasnak, és nem egész nap a billentyűket ütögetik, mint mifelénk.

LVR: Törökország és Irán határvonaláig kétszer is eljutottál a '90-es években. Magától értetődött, hogy Irán lesz a következő lépés, vagy a kíváncsiság ráncigált át az egykori Perzsiába?

HM: Leginkább a kíváncsiság hajtott, hiszen kétszer is láttam török oldalról az Alborz-hegységet, öt éves tervet azonban nem készítettem. Akkoriban európai ember nem is nagyon utazgatott Iránban, hiszen ellenségesnek tartották az országot. Én a bukaresti követségen kértem vízumot, ahol közölték, hogy meghívólevél vagy turista egyesület ajánlása szükséges. Az Erdélyi Kárpát-Egyesület igazolta nekem, hogy tizennyolc különböző társaság ernyőszervezete, nagyjából 1200 taggal rendelkezik, ezért javasolja, hogy Hints Miklós ide meg amoda mehessen. A követség ezután szó nélkül kiadta a vízumot, így el is tudtam utazni, természetesen a megszokott módon, repülő nélkül. Angolul egy szót sem tudok, legfeljebb háromig számolni. Ahogy átléptem a határt, az orrom alá toltak egy belépesi nyilatkozatot. Ezt egy fiatalembernek passzoltam át, hogy tölts ki helyettem. Az első kérdés arra vonatkozott, hogy milyen járművel érkeztem az országba? Jeleztem, hogy gyalog. Hol fogok aludni? Mutattam a sátrat, és olyasmit mondtam, hogy „shade”. Viszsaúton legalább ennyire furcsa volt a helyzet, hiszen a határállomás előtt 3–4

kilométerrel vége lett az útnak, onnan gyalog cipeltem a hátzsidomat. Egy járőröző motorkerékpáros határőr kiszűrt, felmutatta az igazolványát, majd felültetett maga mögé és befuvarozott a határállomásra. Kíváncsi volnék, hogy egy német határőr ezt a helyzetet hogyan oldaná meg?

Leginkább a zárt rendszerű iszlám országot akartam megismerni, amelynek a kultúrája sokkal ősbibb, mint a mi európai kultúránk.

LVR: Iránban mi volt igazán a vonzó?

HM: Leginkább a zárt rendszerű iszlám országot akartam megismerni, amelynek a kultúrája sokkal ősbibb, mint a mi európai kultúránk. Természetesen megszerettem volna mászni a Közel-Kelet legmagasabb csúcsát, a Damávandot, ezen kívül bejárni azokat a helyszíneket, ahol Kőrösi Csoma Sándor és Szathmáry Papp Károly fotográfus, netán más kolozsvári kötődésű világotutató megfordult. Egy török ellen kötendő szövetség ügyében például egy kolozsvári polgár, Kakas István vezette II. Rudolf császár küldöttségét a perzsa sah, Abbász udvarába 1602-ben. Szerettem volna megnézni Teherán múzeumait, illetve a Szabalán-hegyet északon, amely három méterrel magasabb, mint

a Mont Blanc. Ott már azeriek élnek, a törökök rokonai.

LVR: Mi volt a legnagyobb tanulság Iránban?

HM: Kelet-Azerbajdzsán tartomány fővárosában, Tabrizben döbbsentem rá, milyen kicsi Európa, és a mi kultúránk mennyivel fiatalabb az övékéhez képest. (Tudni kell, hogy Irán lakosságának egynegyede tartozik az azeri kisebbséghez. A Szabalán-hegyre menet egy útitársammal a politikát is megtárgyaltuk, ő mondta, hogy Sztálin elvtárs Churchilllel nagy egyetértésben kettévágta Azerbajdzsánt, felét pedig Iránnak adta. Megértettük egymást, Magyarisztánnal sem történt ez másként az első világháborút követően.) Meglepő módon az iráni városok terein általában nem lovas szobrokat és hadvezéreket látsz, hanem költőknek állítanak emléket. A költők mauzóleumai a legkeresettebb helyek, és ezt más városokban, sőt, Tádzsikisztánban is tapasztaltam később. A tabrizi Kék-mecset előtt szintén egy költőnek a szobra áll. A szálloda mellett, ahol laktam, volt egy egészen kis könyvesbolt. Bementem, és találomra kértem egy Sáhname-kötetet, azaz a Királyok könyvét. Rögtön négy kiadást tett elem, egyiket meg is vásároltam emlékébe.

LVR: Mit gondolsz, az iráni emberek valóban több verset olvasnak, mint egy átlagos európai?

HM: Valószínűleg igen. Ha egy kisebb könyvesboltban egy tételből mindjárt négy kiadást is mutatnak, azt jelenti, hogy fogynak a könyvek, tehát olvassák is azokat. Utazgatás közben, egy autóbusz-állomáson is volt egy kis könyvesbolt, ott Háfiz-kötetet kértem. Gondolkodás nélkül levett egyet a polcról. Háfiz több mint hatszáz éve élt. Most képzeljük el, hogy egy átlagos magyar autóbusz-állomáson Balassi-kötetet kér valaki.

LVR: Vajon ez mentalitásbeli különbséget is jelez hozzánk képest?

HM: Úgy gondolom, igen. Értelmes dolgokkal ütök el a szabadidejüket: olvasnak, sakkoznak. Ebédszünetben lehúzzák a rolót a boltokban, az alkalmaszítottak pedig nem nyomogatják a gombokat, hanem sakkoznak. Internet is van, persze, nagyobb üzletekből vagy a szállodák halljából én is írogattam haza, de nem lettek még a rabjai. Nálunk egy operaelőadás alatt is folyton villognak a telefonok a nézőtérén. Szomorú látvány.

LVR: Hogyan boldogultál a vásárlással, amikor sem a fárszi nyelvet, sem pedig az angolt nem beszéled?

Csoportkép a Szabalan-hegyen. Hints Miklós felvételei

HM: Elmagyarázom. Angol nyelvtudás híján szükségem volt egy iráni segítségre, hogy mégis tudjak ezt-azt kérni az utazás során. Évekkel ezelőtt a Kolozsváron élő keletiek a Mokka cukrászdában találkoztam egymással. Én is elmentem közéjük, és kiderítettem, hogy él a városban egy iráni fogorvos meg egy vendéglátós. Bekopogtam a vendéglátóshoz, és másfél órán át beszélgettünk a hazájáról. Elmagyaráztam neki, hogy szeretnék vásárolni perzsa nyelvű könyveket, illetve megnézni a meshedi Haram könyvtárát. Egy papírlapra mindent felírt, amire szükségem lehetett, ezzel a segédanyaggal mentem én Iránba. A magam részéről sokat olvastam a térségről, így az elérhető könyvtárakban is utána néztem, vannak-e iráni verseskötetek. Háfiz-kötet például van a Kolozsvári Akadémiai Könyvtárban. Amikor ezzel a középkorú, nem kimondottan tanult iráni férfival beszélgettem, aki jóformán 18 évesen jött el a hazájából, ő pontosan tudta azt, amit a kolozsvári bölcsészek többsége sem biztos: hol található Háfiz-kötet Kolozsváron.

LVR: Sokan ismerjük egy-egy fontosabb európai könyvtár mibenlétét, híresebb gyűjteményeinkre pedig itt, Erdélyben is rendkívül büszkék vagyunk. Közél-keleti könyvtárakban viszont kevesen járnak Európából, ők is jellemzően a térség nyelveit értő kutatók. Te viszont belülről láttad a meshedi Haramot...

HM: Köztudomású, hogy Iránban az uralkodó vallás a síita iszlám, ezért a régi időkben hivatalnok is csak síita lehetett. Ők a tanultabbak, képzettebbek,

a szunniták emiatt sem igazán kedvelik őket. Meshed egyfajta vallási központja a síita iszlámnak. Nem úgy kell elképzelni, mint a Vatikánt, de mindent, ami számukra jelentős, itt gyűjtenek össze. Ali Reza imám sírhelye az egyik legfontosabb zarándokhely, a könyvtáruk is a zarándokhely köré szerveződő vallási komplexum, a Haram-e Razavi része. Nem csak vallásos, de a vallásnak elmentmondó gyűjteménye is van. Amikor én ott jártam, azt beszéltek, hogy egész nyáron egyetlen európaikat sem láttak Meshed városában. Végig vezettek az egész könyvtáron, de fényképezni sajnos nem lehetett. Mikor megtudták, hogy magyar vagyok, a kísérem egy polchoz vezetett, ahol magyar könyvek sorakoztak. Maga a könyvtár korszerűen van berendezve, síneken gördülnek a kis dobozok, amelyek szállítják a megfelelő könyveket, fárszi nyelven pedig a kijelzőn is megjelenik a tétel. Külön olvasótermeik vannak a férfiaknak és a nőknek, számítógépekkel felszerelve.

LVR: Mostani Irán-képünk a nyugati média tudósításainak megfelelően rendkívül egyoldalú, hiszen többnyire arról szólnak a hírek, hogy állítólag atombombát gyártanak és agresszív, nyugatellenes retorikát folytatnak, miközben az embargó miatt csődökzelbe jutott az ország. Te mit tapasztaltál Iránban?

HM: Ennek az ellenkezőjét. A technika mindenhol nagyon előrehaladott. Nem úgy kell az országot elképzelni, hogy tévék menetelnek a sivatagban, de igenis fejlett a társadalom, saját gyártmányú autók vannak, és nagyjából mindent

elő tudnak állítani, amire szükségük van. Egész utam során egyszer sem igazoltattak, míg Anatóliában, a kurdok között ez többször is előfordult. Iránban mindenki nagyon barátságos volt, senki nem nézett kémnek.

LVR: Gyalogos turista hogyan étkezik Iránban?

HM: Általában megkerestem a kisvendéglőket, és a helyi ételekből kértem. Semminek a nevét nem tudtam kiolvasni, de mutattam a pincérnek, hogy abból kérek. Olyan is előfordult, hogy bevitték a konyhára, minden fedőt fölemeltem, és eldöntöttem, hogy melyikből egyek aznap. Szeszis ital szóba sem jöhetett, a teának ellenben komoly kultúrája van, az pótol mindet. Amikor egy iráni meghívott a házába, 5-6 teát is elfogyasztottunk, szigorúan csak férfitársaságban, egymás között.

Angol nyelvtudás híján szükségem volt egy iráni segítségre, hogy mégis tudjak ezt-azt kérni az utazás során.

LVR: Hogyan illeszkedik a kultúrtörténeti csemegék közé a hegymászás?

HM: Inkább magashegyi túrának nevezném, ugyanis nem vagyok alpinista. Természetesen a legmagasabb csúcs, a Damávand volt a célpont, ahol egy évben csak 60 napig van jó idő, így első alkalommal én is csak félútig jutottam. Egy évvel korábban a kollégáim a Mont Blancról fordultak vissza rossz időjárás miatt. Ez egyáltalán nem meglepő a turizmusban. A Damávand derekán én is megtudtam, milyen az, amikor egyszerre öt irányból villámlik, de szerencsére az én útjaim sosem csak a hegymászásról szóltak, így könnyen váltottam, és visszamentem egy év múlva. A Szamalán-hegy „alternatívaként” került a képbe.

LVR: Megérte visszamenni a Damávand miatt?

HM: Nem csak a hegymászásért mentem vissza Iránba, hiszen a csodálatos medeshi könyvtárlátogatást második alkalommal ejtettem meg. A kört mindig bővíteni kell, az soha nem lehet önmagában cél, hogy fölmászok egy hegy tetejére, majd lejövök onnan, aztán hazamegyek és vége.

(Folytatjuk)

Fülöp László

Az erdélyi Tholdalagi és Toroczky családokról

Az Erdélyben élt Tholdalagi családdal már sokan foglalkoztak: családkutatók, történészek, irodalmárok, heraldikusok. A legtömörebb összefoglalót a Pallas nagy lexikonában olvashatjuk róluk. A tárgyszó (címszó) összeállítója ugyanis megkerülte azokat a pontokat, amelyek a család életében hiányosak, bizonytalanok, és történetileg nem megindokolhatók. Ezt a leírást vették alapul a későbbiekben mások is, amikor felemlegették az életüket, az egyes évszámokhoz kötődő eseményeket. Mindez alól Nagy Iván a kivétel, aki több ezer oldalas művében a XI. kötetben nyolc oldalt is szentelt a családnak. Úgy hinnénk, hogy e nyolc oldalnyi nyomtatott szöveg elegendő ahhoz, hogy a legfontosabb családtörténeti és genealógiai adatokhoz hozzájussunk. Azonban már maga a szerző is megjegyzi, hogy a családdal kapcsolatban milyen sok a bizonytalanság. (Igaz, ő a Pallas lexikonnál több mint harminc évvel korábban jegyezte mindezt le.) Ennek egyik oka lehet egyrészt az is, hogy felhívására az akkor élő Tholdalagiak nem adtak

elegendő információt, kiegészítéseket a kötethez, vagy másrészt kellő magánlevéltári és családi dokumentumok híján nem is tudták megtenni azt.

Ezen írás célja, hogy egy fennmaradt 1666. évi dokumentum átirata alapján tovább kutatva némi kiegészítésekkel bővítse a családról eddig közölt ismereteket. Ez, a ma már nyelvtörténeti emlék: Tholdalagi Jánosné Toroczky Judit végrendelete.

Egyes kutatók szerint a család első ismert őse 1268-ban szerezte meg a (Maros)–Torda megyei *Toldalag* nevű falut, amely eredetileg *Görgény* várának volt korábban a tartozéka. Ekkor vették föl a Tholdalagi családnevet. Számomra eléggé kétséges, hogy egy korábban még nem nemes családról maradt-e fenn olyan hitelt érdemlő korabeli dokumentum, amely mindezt bizonyítani tudja. A másik felvetés névtani, hisz ebben a korban hazánkban még nem volt jellemző az öröklődő családnevek használata. A toldalagi legfőbb kisbeteűsen, kijelölő jelzőként csupán a lakhelyre utalhatott (latin nyelvű szövegben *de prepozícióval*).

A család egyik őse, András 1455-ben nyert nemesi címet V. László királytól. Ezután nem sokkal később került birtokukba a közeli Nagyercse, s ekkor vette föl a család a nagyertsei nemesi előnevet a Tholdalagi vezetéknev elé. Nagy Iván a család származási rendjét a 16. század végétől tudta csak hitelt érdemlően és folyamatosan levezetni, mégpedig Balázstól. Az ő fia volt Mihály: a sokszoros követ, vitéz, aki magas megyei és országos tisztségeket viselt, valamint emlékiró, amint később még azt idézni fogjuk. Kezdetben – mint a család többi tagja is – unitárius vallású volt, majd katolizált. Halálakor, 1642-ben Gyulafehérváron a katolikus székesegyházban temették el. 1614-től 1639-ig többször járt követként a török portára és egyéb országokba. Erdemei elismeréseként

A koronkai Toldalagy-kastély romos állapotában. Püsköt Botond felvétele

kapta a magas tisztségeket, és ő emelte a családot az erdélyi főurak közé. Egy-egy sikeres követjárásakor komoly ajándékokat kapott, amellyel növelte családjá gazdagságát. Évkönyvet és naplót vezetett, ez utóbbiból tudjuk meg, hogy például 1620 júniusában milyen ajándékokkal szaporította a vagyonát. Több helyütt olvashatjuk, hogy első házasságából nyolc leány és egy fiú született. Mihály kétszer nősült meg (feleségei: gelencei Mihálcz Erzsé és özvegy Szentpáli Jánosné Petki Erzsébet.) Más források szerint a nyolc lány közül kettő, Borbála és Krisztina a második házasságából született, tehát a többi gyermekének féltestvérei voltak. Azt feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy a Nagy Ivánnál felsorolt kilenc gyermek mind megérte a felnőttkort, nevük mellett szerepel a házastársuké is. Tehát Mihálynak ezen kívül bizonyára még voltak gyermekei, akik csecsemő- vagy kisgyermekkorban elhunyhattak. Amint látjuk, a kilenc gyermek megházasodott, sőt, közülük három kétszer is, ebből következik, hogy az unokákkal együtt népes lehetett a Tholdalagi család Mihály halálakor.

Már a 16. században a család két részre szakadt, a másik ága nemesi előnevét a Szolnok-Doboka vármegyei Nagyiklód községről vette (nagyiklódi Tholdalagi).

Felvetődik a kérdés, mikor szokott egy nemesi család két ágra szakadni, s vajon mi lehetett annak az oka. Egyik a túlnépesedés, s ilyenkor valamelyik férfitestvér megkülönböztetésül a saját birtokának a nevét vette föl nemesi előnévnek. A másik: ha valamely tettéért a család egyik tagja birtokadományt nyert, magasabb rangot ért el, vagy esetleg házasság révén másutt nagy birtokhoz jutott. Harmadszor: ha az eredeti lakhelyétől távolabbra költözött újabb vagyon megvételekor. A felsoroltak közül talán az első és a harmadik jöhet leginkább számításba a család kettéválásánál.

Mielőtt rátérnénk konkrétan a már említett végrendeletben szereplő családtagok bemutatására, feltétlenül ki kell emelnünk egy fontos mozzanatot. Már Nagy Iván is megfogalmazza a 150. lapon, hogy „I. János hivatalos állásával sem vagyunk tisztában”. A továbbiakban kifejti, hogy valószínűleg nem a nagyercsei, hanem az iklódi ágból származhatott, a halálát pedig 1693-ra teszi.

Valóban, ha végignézzük I. Mihály leszármazottait, több János névvel is találkozunk. Az unitárius temetkezési feljegyzésekben is olvashatunk János keresztnevűt, akit 1639. augusztus 6-án

A kolozsvári Toldalagi-Korda palota Király utcai homlokzata. László Miklós felvétele

temettek el Iklódon (feleségét, Gyerőffi Borbálát pedig 1643. május 20-án.) Azonban időben (a végrendelet 1666-ban íródott!) egyikük sem illik bele a képbe, másrészt mindegyiknek ismert a felesége teljes neve, és egyikük sem Toroczkay családnevű. Csupán közvetett bizonyítékunk van arra, hogy az 1693-ban elhunyt Tholdalagi Jánosnak lehetett egy szintén János nevű fia. Amikor Rozsnyai Dávid, a „török deák” 1682-ben megszabadult a négyéves fogságából, kezességként ezer aranyat kellett érte letenni. Ezt az összeget az erdélyi nemesek adták össze. Köztük szerepel iklódi Tholdalagi András 50, valamint iklódi „üdüsbik” Tholdalagi János 100 arannyal. Az itt kiemelt megkülönböztető jelző utal arra, hogy akkor élhetett egy ifjabb János is. Ő pedig időben beleillik az iklódi családi ágba. Ha összegyűjtve olvassuk a testamentumban szereplők nevét, akkor csupán egyetlen kapcsolódási pontot találunk a nagyercsei ággal. Ez pedig a fent említett Mihály egyetlen fiával, a szintén Mihály (+1660) nevűvel kapcsolatos, ugyanis az ő felesége Huszár Margit volt. A későbbiekben épp ennek a Huszár családnak a férfitagjairól olvashatunk nem is egy helyen, név szerint említve őket a végakarokban.

Tekintsük át ezután azt, hogy mit tudunk a végrendelet írójáról, *Toroczkay Judit* asszonyról. A torockószentgyörgyi Toroczkóy (másutt Toroczkay) nemes, később báró, majd gróf család Erdély törzsökös családjainak egyike. Predikátumát Torockó váráról vette, amely az ősi birtokuk volt. Családfájukat 1241-ig, Vencelig tudják visszavezetni, ez azonban eléggé hiányos.

A wikipedián olvashatunk egy Péter nevű ősről, akinek özvegye, Alárdi Dorottya birtokolta 1474-ben *Újfalut* (későbbi nevén: Aranyoslonka). Nevüket nem találjuk Nagy Iván családleírásában. Az 1600-as években III. Ferenc és Paczolay Bora Zsófi nevű leányát iklódi Tholdalagi Gábor vette feleségül, László nevű fiúk pedig iklódi Tholdalagi Zsuzsival kötött házasságot. Tehát a két, viszonylag egymáshoz közel élő nemesi família között többszörös volt már ekkor is az összeházasodás. A végrendeletből tudjuk, hogy Toroczkói Juditnak pedig *Tholdalagi János* volt a (második?) férje 1666-ban. Ilyen nevű házaspárt egyet olvashatunk a nemzedékrendi tábla 267. oldalán, Judit szülei: V. István és Petrichevich Horváth Bora. Ennek a Juditnak az első férje Kaszai Péter volt (erre a momentumra még a későbbiekben visszatérek). Azonban kiszámítva a nemzetöltöket, figyelembe véve a kevés, rögzített évszámot, időben nem lehet összehozni az azonosságot-, véletlen egybeesés lehet a házastársak nevének egyezése? Vagy esetleg inkább nem jó helyre vannak rögzítve az adataik? A testamentum említ egy *Szálánczy Jánost*, akit Judit „öcsémnek” nevez. Azonban tudnunk kell, hogy abban az időben általános szokás volt, hogy a fiatalabb férfi, sőt a nő (húg, unokahúg!) rokont nagyon gyakran öcsémnek is említették. Ő 1632-ben az erdélyi fejedelem altitkára volt. Toroczkói Mihály (említés: 1622-ben) felesége pedig Szálánczy Anna volt, akit 1637-ben már mint özvegyet temették el november 4-én. Nevét olvashatjuk mindkét családfán. Tehát a rokonság bizonyítható. Az itt található évszámok, a rokonsági

fokok is arra utalnak, hogy a fenn említett feltételezés időben téves adat lehet. Hogy hány éves lehetett, amikor nagy betegen, érezve halála közeledtét megíratta végakarátát, nem tudjuk, mivel semmiféle utalás erre nincsen. Magánéletéről csupán egyet mondhatunk el – azt is csak kizárásos alapon –, hogy közös (élő) gyermekük nem volt. Ugyanis gondosan mindenkiről említést tesz, még az őt nyomorúságában „dajkáló” asszonyokról, szolgálókról is, azonban egyetlen gyermekét sem nevezi meg az örökösök között.

Judit asszony a végrendeletét két Torda megyei, *Radnótfáján* lakó nemes embernek mondta tollba „élő nyelvével”. *Székely Gáspárnak* és *Székely Istvánnak*, kik hívásra mindketten megjelentek Tholdalaginé *abafáji* nemes udvarházában. Ezen írásnak nem célja, hogy összegyűjtse és bemutassa mindazt, amit a beteg örökségként maga után hagyott. Csupán két dolgot szeretnénk kiemelni ezek közül. Legelső örökségként a tekintetes és méltóságos erdélyi fejedelemasszonyt, *Bornemissza Annát* (Apafi Mihályné) nevezi meg, akinek egy zöld csipkés bársony szoknyát hagyott. Feltehetően ez lehetett a legszebb és legértékesebb ruhadarabja. A másik, hogy az abafáji udvarházát minden jószágával együtt egyedül csak a férjére hagyta (ez is bizonyítja, hogy nem lehetett közös gyermekük). Viszont kiköti: ha a férje újra megnősülne, akkor sem a feleségére, sem a gyermekére, sem a nemzettségére az ne maradjon. Hanem mindezt kapja meg (brenhidai) *Huszár Mátyás*, az anyai jószágot (anyai örökséget) pedig *Huszár Mátyás* uram gyermeke. Itt jön a képbe a család két ágának összekapcsolódása, összetartása. Hisz a követ és emlékiró Mihály egyetlen fiának a felesége *Huszár Margit* volt. Az ekkor élt ifjabb *Huszár Péter* felesége pedig *Toroczkay Judit* (véletlen teljes névegyezés!). Tehát a két Tholdalagi családág tagjai, és a *Toroczkay*ak szorososan tarthatták a kapcsolatot, és ápolhatták a rokonok közti jó viszonyt.

Örökséget hagyott a *Fülpösön* lakó *Tholdalagi Gáborné* „néném asszonyra”, aki a genealógiák szerint – mint fentebb említettük –, *Toroczkay Zsófi* volt, mégpedig a nagynénje, esetleg a nővére, amennyiben csúszás van a rokoni elhelyezésben. (Gábor lánytestvérét, *Zsuzsit* pedig *Toroczkay László* vette feleségül, róluk egy említés is történik 1631-ben.) Még azt is feltételezhetjük az időbeli egyezés miatt, hogy *Judit*, *Gábor* és *Zsófi* testvérek lehettek.

Az itt leírtakon kívül még további rokonoknak örökít vagyonaiból. A személyek azonosítása eléggé nehéz és nem biztos, mivel legtöbbjüknek csak a családnevét vagy az asszonynevét írják le.

Földvári Pálné „öcsém asszony” *Toroczkay Borbála*, aki szintén lehetett akár a testvére is. Szó esik *Macskási „uramékról”* is, nem véletlenül: *Macskási*

...tudnunk kell, hogy
abban az időben
általános szokás volt,
hogy a fiatalabb férfi, sőt
a női (húg, unokahúg!)
rokont nagyon gyakran
öcsémnek is említették.

kási Boldizsár főispán első neje *Huszár Margit* volt, aki az *Abafáján* lévő birtokát vitte e házasságba. *Macskási Péter* felesége szintén rokon volt, *Tholdalagi Kata*.

A csak *Kölcseiné* néven említett, azonosíthatatlan nevű személynek a leányai örökölték: egyikük a végakaró keresztlánya volt, másikuk neve *Kató*, s rajtuk kívül volt még „több apró leányka”. Sajnos, nem illeszthetőek rá a *Kölcsey* családfára.

Talán az utolsó távoli rokon *Ghillányné* asszony és leánya volt. A család eredetileg a távoli *Liptó vármegyében* volt birtokos, de a berinczházi előnevű águk Erdélyben telepedett le. Az itt megnevezett személy valószínűleg azonos *Ghillány Gergely* feleségével, *Annával*, aki *Apafi Mihály* fejedelem nővére volt.

A közeli és távoli rokonok után feltétlenül külön kell szólnunk a végrendelet két írójáról és hitelesítőjéről. Mégpedig ezek a már említett *Székely Gáspár* és *István*. (Rajtuk kívül örökségként szerepel egy *Székely Andrásné* is.) Magát a családot a sok *Székely* nevű közt nem sikerült leszűkíteni, azonosítani. Ezért nem tudjuk a két (illetve három) személy egymáshoz való viszonyát sem. Lehetek apa-fia, de akár testvérek is. *Toroczkay Judit* nagyon megbízott bennük, és nem véletlenül. Érdemes tőle idézni a mondat befejező részét: „(...) s adják *Székely István* uramnak, mivel szegény üdvözült *Uram* pogány kezéből való kiszabadulásában sokat fáradott, egyszersmind rabságot is együtt szenvedett.” Íme a bizonyíték, hogy *Tholdalagi János* a második férje volt. Kár, hogy nem írja le pontosan a török rabságból szabadult, elhunyt férj

nevét. Ugyanígy kihagyja *Székely István* feleségeit is, csupán a másodiktól született leányát, *Pannát* nevezi meg. A továbbiakban már csak egy nemes ember olvasható, mégpedig *Bánffy Dénes*, akire a *Viszolyán* található családi levéltár részét bízta.

A teljesség kedvéért csupán felsoroljuk a testamentumban szereplő más személyek nevét úgy, ahogy ott azokat rögzítették:

Kovács Mihály uram fia, *Kovács István*, *Bartos*, *Szakács*, *János mester*, *Sáfár János*, *Lovász János* és *Lovász Ferenc*.

A végrendeletben szereplő és említett helyeségek a következők:

Mikházi kalastrom. *Mikháza* Marosvásárhelytől északkeletre van, itt volt *Csiksomlyó* után a második legnagyobb konvent.

Hosszúaszó: mára elnéptelenedett falu, *Csikszentlélek*hez tartozik. *Csikszeredától* délkeletre.

Görgény vára. Ma *Görgényszentimréhez* tartozik. A vár alatt kialakult település, *Szászrégentől* keletre.

Oroszfája. *Besztercétől* délre, akkor *Kolozs vármegyé*hez tartozott.

Csíki kalastrom. Feltehetően *Csiksomlyót* jelenti.

Pápa (Veszprém megye). Az itt található „leveleket” bízta *Kovács István* kezére. Valószínűleg a *Huszár* családhoz tartozó iratok egy része lehetett, mivel *Huszár Péter* 1576-ban *Pápa* várának kapitánya volt (a rokonsági kapcsolatokat fentebb említettem).

Összefoglalva a *Toroczkay Judit* végrendeletében található apró momentumokat, rokonai nevét és az azokkal való kapcsolatát a következőket szűrhetjük le. Mind *Tholdalaginak*, mind *Toroczkaynak* két házassága lehetett: *János* első felesége *Kapy Janka*, *Judit* első férje pedig *Kaszai Péter* volt. *Judit*nak sem az első, sem a második házasságából nem született felnőtt kort megérett gyermeke. *János* a *Tholdalagiak* nagyközlői ágához tartozott, amely *Andrástól* származott le. Utolsó férfitagja *IV. György Torda vármegye alispánja* volt, aki 1822-ben fiú utód nélkül halt meg. Így ezen évben egyben kihalt a *Tholdalagi* család nagyközlői ága is. Ezért történetelt az, hogy amikor *Nagy Iván* 1865 előtt anyagot gyűjtött, és készítette a *XI. kötetét*, felhívására már nem volt olyan nagyközlői családtag, aki kiigazításokat, helyesbítéseket jelezen a szerzőnek. Így fordulhat elő, hogy *Nagy Iván* kötetében a nemzedékrendi táblákon mind *János*, mind a felesége, *Judit* adatai hiányosak, és időben nem pontosan vannak elhelyezve.

Fleisz Katalin |

Helikopterek a Házsongárd felett

M

agyari Tivadar legutóbbi, három kisregényt felölelő kötetében* minden megtörténhet. Kolozsvár főútvonalai között metró zakatol, és más jövőre (és nem csak jövőre) vonatkozó fantasztikus elképzelések sora ölt testet. Persze, ha mindjárt az első, *A ragasztott ház* című regényt tekintjük, korántsem csak ezekről a fantasztikus elképzelésekről szól, még akkor sem, ha a képzőlet ebben a műben is lényeges szerepet játszik. Mert ebben a mintegy száz évet felölelő, nem annyira család, mint inkább szomszéd-történetben a történelem kemény tényei, politikai rendszerváltás, forradalom, egyszóval minden a szereplők tudatán átszűrődve mutatkozik meg.

A *ragasztott ház* ereje, lebilincselő történettségét a meglepő-váratlan fordulatokban – a képzelettel átszínezett karakterek sokszínűségében, egyediségében rejlik. A regény karakterei a '80-as, '90-es évek kolozsvári kisiparosainak, kísértelmiségeinek mai napig köztünk élő típusai. Bár földhözköttöt, egyszerű, de mélységes szeretettel megformált alakok ezek – az olvasó végig érzi ezt a kettőséget. Lehúzó hétköznapiaság és angyali derű között valahol félúton lebegnek a szereplők, épp csak egy kicsit a föld felett ahhoz, hogy a nagyobb köveket még megérezzék. És itt kell szót ejtenünk a „beszélő” nevről, mint amik a regény üdítően humoros karaktereinek egyik garanciáját jelentik.

Nézzük meg először is a regény bevezető mondatát – amelyben megteremtődik a regény időkerete: „Tricskó néni 1883-ban született, és 1901-ben, tizennyolc évesen hazudta először, hogy terhes.

Én 1980-ban születtem, és 2001-ben huszonegy évesen hazudtam, félig-meddig, mert én is elhittem, hogy

terhes vagyok, száz évvel később, mint Tricskóné.”

Ez az első bekezdés nemcsak a regény idejét vázolja fel, hanem in medias res kezdéssel a történet alaphangulatát, humorát is felüti.

Az első bekezdésekben ugyanakkor a történet apropója is kiderül: egy gyermekkoros játékos ígéret, ami szerint Ágó könyvet fog írni a ragasztott házról,

A regény karakterei a '80-as, '90-es évek kolozsvári kisiparosainak, kísértelmiségeinek mai napig köztünk élő típusai.

ahol felnőtt. Az Ágó, valamint a ház egy másik lakója, Bálint közötti beszélgetés teszi ki a regény történetét, amikor is az emlékek előbányászása ennek a készülő könyvnek szolgál alapul. A regény elbeszélő technikája az emlékezés logikáját követi tehát, azaz az egykori alakok, történések a felidézés válogató-sűrítő munkáján átszűrődve bújnak elő. Nagyon szerencsés ez a beszélgető-émlékező elbeszélői módszer egyrészt az idő fesztávja miatt, ahogy a regényben észrevétlenül Ágó is felnő, gyereket is szül. Másrészt bár közvetlen jelenlétet adó, bőbeszédű ez a narráció, mindig ott van az emlékezés ízessége. Ugyanakkor egy újabb szövegjáték: ahogy az elbeszélői szólamban még csak készülődő regényt kész regényként tartja kézben az olvasó.

De milyen is ez a ragasztott ház, Ágó nevelődésének egykori helyszíne? Az 1800-as évek végén, az 1900-as évek elején épült belvárosi bérházak egyike a regényben megjelenő is, amiket az idők során a lakók terjeszkedésével

átalakítottak, toldoztak-foltoztak. Számos esetben zsidók üzleteit vagy kisiparos műhelyeket alakítottak át lakóházzá. Magából a házból, a térből is adódnak tehát a történetbeli humoros helyzetek, például az, hogy a hegyén-hátán egymásra épített lakrészekben minden áthallatszik, ezért csak suttogva lehet veszekedni; a szomszédok élete mégis egymás hangterében zajlik.

M. Makkai Pirooska grafikája

Humorról ejtettünk szót, de az alakok megformálásán keresztül a közel-múlt erdélyi valósága nem csak humorosan, de legalább annyira ironikusan is megmutatkozik. Az ironia már távolságot teremt, teret nyit az olvasónak, hogy mintegy torz tükörben ráismerjen egykori – vagy akár még ma is létező viszonyokra. Megmosolyogtató például, ahogyan a ház lakói egykori elrejtett zsidó kincsek után nyomoznak a házban – és a valóban fellelt fegyvert egy bulldózer segítségével „rejtik el” olyannyira, hogy többé az ne is legyen megtalálható. Persze, a bulldózer sem kisebb jelentőségében van itt jelen, mint a „blokkosítás” eszközeként, ami aztán a regény utolsó fejezeteire át is formálja a szinte vidékiesen otthonos környezetet. Az, hogy a történet végére a lakók is kicserélődnek, és ezzel az egykori eleven, minden furcsasága mellett meghitt lakóközösség eltűnik, enyhe melankóliát csempész a regénybe.

Az emlékezet megformálta alakok közül Ágó szülei mutatkoznak meg a legközelebről. „Épa”, Ágó apja szerkesztő, irodalmár, akinek egyik állandó ismertetőjegye, hogy „tökös” szócikkeket szerkeszt a nagyszótárba, továbbá Tessitori Nóráról írja doktori dolgozatát. Figuráján keresztül azt mutatja be a könyv, hogy egy lényegében közepes intellektüelből az egymásnak elkötelezett, érdekszövetésbe bonyolódott értelmiségi elit hogyan kreál legmagasabb tudományos fokozatokig eljutó csúcsértelmiségit. Miközben mindvégig megmarad csetlő-botló, szeretetreméltóan gyarló, hétköznapi figurának.

Nagyon is ott van tehát a regényben a nyolcvanas évek mindennapi valósága igaz, humorral átítatva. Ahogy Ágó szülei csak egyszer jutottak ki Budapestre, később már nem kaptak útlevelet Épa Sütő Andrással való telefonbeszélgetése miatt. Ágó nagypjának besúgó múltja, majd inkább komikus, mint szánalmas mentegetőzése. A homoszexuális Gyla bácsi örökös házi őrizete, amikor is a ház előtt a rendőrautóban lakó rendőr szinte a ház közösségének része lesz. Az 1989-es forradalom sem valamiféle heroikus, világmegváltó esemény, sokkal inkább a ház lakóinak egymással való beszélgetéséből mutatkozik meg. Ahogy Ágó apja, a fürdőkád szélén egyensúlyozva éli meg a forradalmat – onnan a legjobb ugyanis a kilátás – no, nem magára a forradalomra, hanem Búza-elvtársék ablakára, ahonnan azt lehet megtudni, a megrögzött pártemberek vajon hogyan vészelik át az idők változását.

A sort még folytathatnánk. Nagy Imre újratemetése, valamint Kádár János temetése a házbeliek számára azért is nagy esemény, mert a közvetítések során az is eldől, hogy be lehet-e fogni a tetőn a „magyar tévét”. És ahogy a Kádár utáni anyaországi politikai életről az ószerről szereznek tudomást, amikor is a képekről, szövegekből itt-ott felkapott tényfoszlányok legendássá nőnek – vagy inkább homályosulnak.

A regény második, *Endre és Ágnes* című kisregényének főhőse egy közepkorú, középosztálybeli jól szituált kolozsvári férfi – annak teljesen átlagos allűrjeivel –, aki ezzel együtt szerethetően megformált figura. A regény lényegében arról szól: egy lányt, Ágneszt hogyan alkot meg képzeletben, akibe aztán bele is szeret. Ami összeköti az előző regénnyel, az épp a hétköznapi

valóságból fakadó – sok esetben nyelvi, fogalmazásbeli – humor. Épp ez a regény erőssége is, hiszen ez a képzeletben fenntartott „szerelem” semmiféle összeütközésbe nem kerül a közeget jelentő vaskos valósággal, inkább része annak, akárcsak a kimondatlan szexuális vágyakat teljesítő aranyhal – a történet kezdő mozzanatában.

Más típusú, mégis ugyanazzal az üdítő humorral megformált kisregény a *Civilek, kelták, bolondok* című, valahol egy fiktív brassói pályaudvaron játszódóan. Habár a beszélő nevek és a megkapóan humoros helyzetek ebben a regényben is jelen vannak, ezek valóságba ágyazottsága még kevésbé rögzített, mint *A ragasztott házban*. Az ironia is kevésbé jelenlevő, mint a már említett regényben; az évek alatt felgyülemlett, megkövesedett kosz kampányszerű levakarása lehetne például ironikus, akárcsak az állomás állandó lakóinak számító „félénk” hajléktalanok jelenléte. Azonban, ami az ironiánál sokkal fontosabb a regényben, az egyfajta képzeletbeli, sajátos tér, valamint kapcsolatokon nyugvó világ megalkotása. És ennek a képzeletszülte világnak a része a felcsákányolt kosz az ingyen dolgozó alkalmazottakkal, akárcsak az állomás harsogó nemzetközisége Edith Piaf slágerének dallamára befutó vonatával.

* Magyarai Tivadar: *A ragasztott ház* (és még két kisregény), Koinónia Kiadó, Kolozsvár, 2015.

M. Makkai Pirooska grafikája

Merényi-Metzger Gábor |

Habsburg Mária Krisztierna halotti bejegyzése

Egy ember életének – nyilvánvalóan – a két legmeghatározóbb pillanata az, amikor megszületik és az, amikor meghal. A kezdet és a vég. Nos, ezen eseményeknek a legfontosabb és egyben leg-hitelesebb forrásai a születési- (illetve Magyarországon 1895-ig, a polgári anyakönyvezetés bevezetéséig a keresztele-si-) és a halotti anyakönyvi bejegyzések. E két dokumentum közül most Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem elvált feleségének, Erdély 1596 januárja és márciusa, 1597 januárja és márciusa, valamint 1598 áprilisa és májusa közötti helytartójának, Habsburg Mária Krisztiernának a halotti anyakönyvi bejegyzéséről, illetve a főhercegnő földi maradványainak a sorsáról szeretnék röviden szólni.

Mint a szakirodalmi forrásokból tudjuk, „Erdély végzetes asszonya” – ahogy őt a jeles történész, Benda Kálmán elnevezte – 1599. augusztus 17-én vált el hivatalosan Báthory Zsigmondtól, majd ezután, 1607-ben a tiroli Hall-i kolostorba költözött, amelynek 1612-től ő volt a főnökasszonya. A halál is itt, Hall-ban érte 1621. április 6-án, este 8 és 9 óra között. Ez utóbbi közlésnek megfelelően, az ausztriai Hall in Tirol város római katolikus plébániájának vegyes anyakönyveiben, a III. kötetben, az 539. oldalon (Tauf-, Trau- und Totenbuch. Band III. Seite 539.) meg is leltem Mária Krisztierna főhercegnő – eddig publikálatlan – halotti bejegyzését. (A dokumentum mikrofilmmásolata a Tiroler Landesarchiv-ban, azaz Tiroli Tartományi Levéltárban, az MF 1146-1-539 jelzet alatt is megtalálható.)

És hogy mi áll ebben a német nyelvű, mindössze egy soros anyakönyvi bejegyzésben? Nos, csupán annyi, hogy „[1621. Aprillis] 6. Erzherzogin Maria Christierna zu Österreich”, azaz, 1621. április 6-án elhunyt Ausztriai Mária Krisztierna főhercegnő.

Mint látjuk, a fenti forrásban semmilyen olyan információ nem szerepel,

amelyet eddig ne tudtunk volna. Közlését azonban mégis szükségesnek tartottam, hiszen egy olyan dokumentumról van szó, amely eddig teljesen ismeretlen volt számunkra.

A volt fejedelmné földi maradványait a Hall-i kolostorban helyezték örök nyugalomra.

A volt fejedelmné földi maradványait a Hall-i kolostor Sárlos Boldogasszony templomába (Kirche Heimsuchung Mariens) helyezték örök nyugalomra. Ez a „nyugalom” azonban nem tartott örökké. 1788. április 22-én az apátnő holttestét ugyanis átvitették a város korábbi jezsuita templomába, a Mindenszentekről elnevezett templomba (Kirche Allerheiligen). Mária Krisztierna főhercegnő azonban itt sem nyugodhatott békében, és az őn koporsóját 1919. február 27-én visszaszállították az első nyugvóhelyére, a Sárlos Boldogasszony templomba, a napjainkban is működő – és a Jézus Szent Szíve Leányai apácák (Töchter des Heiligsten Herzen Jesu) tulajdonában lévő – Jézus Szíve bazilikába (Herz Jesu Basilika).

Említésre méltó adalék még, hogy a Hall in Tirol-i Jézus Szíve bazilika kriptájában nem csak Habsburg II. Károly és Wittelsbach Mária Anna bajor hercegnő lánya, Báthory Zsigmondné, hanem a főhercegi család további négy tagja is az örök álmát alussza. Ők, I. Ferdinánd német-római császár, magyar és cseh király, valamint Jagelló Anna hercegnő (II. Ulászló magyar, cseh és horvát király lánya) gyermekei, Margit (1536–1567), Ilona (1543–1574) és Magdolna (1532–1590), valamint a fentebb említett Habsburg II. Károly és Wittelsbach Mária Anna egy másik lánya, Eleonóra főhercegnő (1582–1620).

Habsburg Mária Krisztierna, mint apátnő

Takács Gábor |

Ex libris Transsilvanicum

Ö

sidőktől fogva az ember kényszerűen együtt él az enyém-tiéd fogalmával, jogérzete ennek kidomborításában erősödött meg. Már az ősemlékben szükségyszerűen kialakult az óhaj, hogy saját tárgyait másokétól megkülönböztesse, tulajdonjogát valamilyen jellel kifejezésre juttassa. E célra már a kezdet kezdetén igen alkalmasnak bizonyult az égetés. Az ókori Egyiptomban III. Amenopis könyvtárában a papirusztekercsekbe kis fajansztáblácskákat helyeztek, Asszíriában pedig Assurbanipal ninivei könyvtárának agyagtábláiba jeleket véstek. A későbbi heraldikának szintén az volt a célja, hogy külön jellel tegye felismerhetővé az egyes családok tulajdonát képező javakat. És ahogy Európában a kultúra térhódításával a vagyontárgyak közé számított a könyv is (egy-egy szerzetes által kézírással másolt könyv falvakért cserélt gazdát), e téren is szükségyszerűen felvetődött a tulajdonjog jelzésének kérdése. E célra a legalkalmasabb eszköz az ex libris. Elmondhatjuk, hogy amióta léteznek magántulajdonban lévő könyvek, azóta készítenek ex libriseket is, amelyet a könyv fedelének belső felületére ragasztanak. A sokszorosító grafika kategóriájába tartozó ex libris a képzőművészet legintimebb ága, nagy szolgálatot tett és tesz a vizuális kultúra terjesztésében.

Az ex libris szorosan összefügg a nagybetűvel írt KÖNYV-el. Ezért amikor az ex librisről beszélünk Erdélyben, szólnunk kell a könyvnyomtatásról is. És itt hadd említsünk meg egy Cicero idézetet, mely a könyv mellett vall, és ekképpen szól: „Szoba könyv nélkül olyan, mint test lélek nélkül”. Napjainkban is, az információrobbanás korában, a könyv szilárdan megállja a helyét, nem fenyegeti az a veszély, hogy fölöslegessé válhat. Elkövetünk mindent, hogy életbe tartsuk, hiszen a könyv szerkesztése életünknek. Ez alkalommal is Turkuban, nemzetközi könyvvásár és könyvbemutató alkalmával szintén a könyv iránti szeretetünkről teszünk tanúbizonyságot. És itt hadd szóljunk

néhány szót az erdélyi könyvnyomtatás kezdetéről, fejlődéséről.

Erdélyben a 16. században a hitújítás szorgalmazta az anyanyelv használatát. Természetyszerűen ezzel egy időben megnőtt a magyar nyelven való írás jelentősége is. Nagy szükség volt magyar nyelvű könyvekre. Gutenberg találmánya forradalmasította a sorokba szedett ólombetűkkel való nyomtatást. Ekkor jön létre a Heltai Gáspár és a Hoffgreff György által alapított első erdélyi nyomda.

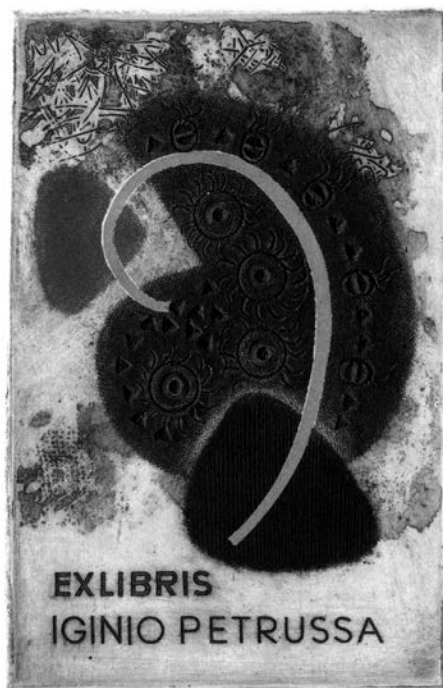
Kolozsvár 1672 után az erdélyi magyar könyvkiadás központja lett. A század utolsó évtizedében Tótfalusi Kis Miklós itt szervezte meg könyvkiadó műhelyét. Szülőfaluja neve után Misztótfalusinak is nevezik. Személyében a nyomdászat legnagyobb alakját tisztelhetjük. 1693-ban átvette a Kolozsvári Református Nyomda vezetését. Tíz év alatt mintegy félszáz munkát adott ki rendkívül igényes, a kor legmagasabb színvonalú nyomdai ízlése szerint. Mint érdekesség említeném meg, hogy Tótfalusi irányítása alatt 1702-ig három nyomda is dolgozott. Emellett a saját

Deák Ferenc, C3, 10,5x6 cm

Székelly Géza, C3-C5, 10,3x7,3 cm

Feszt László, C7-C3, 11x7 cm

nyomdája a negyedik. Halálával lezáródott az erdélyi nyomdászat aranykora. 1702. február 17-én kelt végrendeletében metszett betű mintáit és más kellékeit a református egyháznak adományozta. Napjainkban már szinte számon sem lehet tartani a működő nyomdákat.

A könyvnyomtatás fejlődésével szükségszerűen megnőtt az igény az ex librisre is, ami nem más, mint tulajdonjogot szentesítő, művészi értékű kisgrafikai lap. Az ex libris műfaja egy sajátos területét képezi a grafika világának, mely napjainkban reneszánszát éli. Művelődéstörténeti fontosságát felismerve egyre több képzőművész fordul az ex libris felé. Az ex libris kultúra alapköveit azok rakták le, akik megkülönböztetett figyelemmel könyveket gyűjtöttek. Így hát az ex libris gyűjtés eleinte szorosan összefüggött a könyvgyűjtéssel, a bibliofíliával. A későbbiekben már az ex libris tulajdonosa megcsináltatja a nevére készült ex librist, gyűjtőkön keresztül szétszórja az egész világon, és akkor már ez ex libris külön életet él. Ilyenformán az ex libris eredeti funkciója mellett információt hordozó, képzőművészeti kultúrát megalapozó grafikai lappá válik. Egyike a legalkalmasabb eszközöknek arra, hogy széles tömegeket vonzzon és neveljen a művészetek megértésére és szeretetére.

Az erdélyi ex libris a heraldikából nőtt ki, és a műfaj kiforrásáig hosszú utat tett meg. Erdély heraldikai emlékeiről meglehetősen nehéz teljes áttekintést nyújtani. A heraldika legszebb

példái elkallódtak, a reformáció idején megsemmisítették őket. A török-tatár dúlásokat is műemlékeink szenvedték meg a legjobban. A heraldikából kinőtt ex libris valójában egyidős a nyomdászat megjelenésével. Akkoriban a nyomdásznak ismernie kellett a fametszés technikáját. Németországból ők ültették át a magasnyomású technikát Erdélybe. Fametszet díszítésű könyvek jelennek meg először Brassóban 1542-től, majd Kolozsváron 1550-től kezdődően. Az erdélyi magyar nyomdászat nagyjai között egyértelműen Mészárosfalusi Kis Miklóst tartják számon, aki tevékenységével nyomot hagyott az erdélyi nyomdászat történetében. Nyomdánk könyvtermésének nyomon követése azonban az elmúlt századokra visszamenőleg, a metszők, illusztrátorok kilétének felderítése még művelődéstörténetünk jövő kutatóira vár.

Az ex libris legfontosabb jegyét a 13. századtól a címer képezte. Ahogyan a címer a kapu fölött megmondta ki az épület tulajdonosa, úgy a könyv belső támlájába ragasztott ex libris vall a könyv tulajdonosáról. A különböző technikákkal készült ex librisek és általában kisgrafikák labirintusában a művészetbarát nagy segítségére szolgálnak a nemzetközileg elfogadott Barcelonai Siglák. Ezek ismerete és használata ma már nélkülözhetetlen.

Erdélyben ifj. Köleséri Sámuel ex librisét tartják az első magyar ex librisnek a 17. század végéről. Minden bizonnyal Hollandiában készült. A 18. századból több heraldikus ex libris maradt ránk. A 19. század második felében csökken az ex libris iránti érdeklődés, hogy aztán a 20. század elején megélnéküljön. Az Erdélyi Szépművészeti Céh könyvei számára igényes, szép ex librisek készültek Kós Károly, Debreczeni László és Bánffy Miklós grafikáival. A két világháború között készült ex librisek népszerű grafikusai Keöpeczi Sebestyén József, Kós Károly, Gy. Szabó Béla, Mattis-Tetsch János, Radványi Román Károly, Debreczeni László, Tóth István, Reschner Gyula. A második világháború után csak a 60-as években indul el az ex libris készítés gyakorlata. Művelői grafikusaink újabb nemzedéke: Deák Ferenc, Cseh Gusztáv, Vecserka Zsolt, Paulovics László, Feszt László, Tóth László és mások.

És itt hadd szóljunk néhány szót az ex libris művelőiről az utóbbi évtizedekben. Az ex libris műfajának egyik kiváló művelője volt Feszt László. Első ex librisét 1971-ben készítette a neves lengyelországi borász Lipóczy Norbert nevére. Alig egy évre rá a dániai Helsingörben

rendezett XIV. Nemzetközi Ex libris Kongresszuson Zsuzsa nevére készült ex librisét II. díjjal tüntette ki a zsűri. Azóta számos kisgrafikai pályázaton nyert elismerést. Gy. Szabó Béláról mind ex libris művészlől eleinte csak azok tudtak, akiknek megrendelésre, vagy baráti gesztusból készített ex librist. Ma már ezek az ex librisek részesei a csereforgalomnak hála Gábor Dénes könyvtárosnak és ex libris gyűjtőnek. Gy. Szabó Béla aránylag kevés ex librist metszett, könyvjegyeinek listáján 1971-ben mindössze 60 tétel szerepelt. Lapjait kedvelik a gyűjtők, s ennek magyarázata a lapokban rejlő művészi érték és gondolatiság. Deák Ferenc könyvjegyeiben úgy ragadja meg a kiválasztott személy jellemrajzát, hogy közben a saját vízióit is megfogalmazza. Kiválóak szőlős-boros ex librisei, szám szerint 6 darab Plugor Sándor ex libriseiben filozófiai mélységeket érintve őszintén tolmácsolja művészi mondanivalóját. Ex librisei valójában finomvonalú miniatűrök. Cseh Gusztáv többnyire linóleumba metszett ex librist 1959 óta barátai, művésztársai, Gábor Dénes számára és másoknak. Első rézkarc ex librisét Deák Ferenc barátjának készítette (1976). Alig egy évtizeddel később Gábor Dénes így ír róla: „Az idősebb vagy a derékhatat képviselő grafikusnemzedék mellett (Kós Károly, Nagy Imre, Gy. Szabó Béla) az ifjabbak is kitűnő ex libriseket alkottak. Deák Ferenc, Túros László, Cseh Gusztáv, Paulovics László máris bizonyítottak”. Mindössze néhány alkotót ragadtunk ki abból a

Gy. Szabó Béla, X2, 6,8x4,5 cm

Ovidiu Petca, CGD, 12,6x8,8 cm

gazdag névjegyzékből, amit Cseh Gusztáv, Plugor Sándor, Ovidiu Petca, Székely Géza, Túros László, Orbán István, Molnár Dénes, Gedeon Zoltán, Károly-Zöld Gyöngyi, Dobribán Emil, Dobribán Lini Enikő, Lovász Noémi, Deák Ferenc, Paulovics László, Takács Gábor, Kocsis Ildikó neve fémjelez.

Az ex libris Erdélyben is a 18. században éri el aranykorát. Ez egyben a metszetek aranykora is, ekkorra teljesedik ki, éri el csúcspontját a műfaj. Az ex libris művelői elsősorban művészi tökéletességre, emellett változatosságra törekedtek. Nagyon sok ex libris készül, Dürertől elkezdve majd mindenik művész készít ex librist. Az ex libris gyűjtés azonban csak a 19. század második felében vált divattá, elsősorban Európában, de a tengeren túl is. 1875-ben megjelent A. Poulet-Malassis *Ex libris Francais* című könyve, 1880-ban pedig I. Leicester-Warren kiadta a *Guide to the Study of Bookplates* című könyvét. E két könyv nyomán rendkívül nagyra nőtt az ex libris iránti érdeklődés. A francia, angol és német ex librisokról megjelent, gazdagon illusztrált könyvek máig értékes forrásmunkák maradtak a kutatók számára. Az ex libris iránti érdeklődés Erdélyben a 19. században érte el csúcspontját. A későbbiekben, az első világháború idején hanyatlásnak indult. A 20. század végének utolsó évtizedeire az útkeresés jellemző. Az új látásmódhoz újabb nyomdai eljárások társulnak. A számítógép használata újabb kihívás elé állítja az ex libris alkotóit is. A világháború utáni években újra megnövekedett a népszerűsége a kisgrafika ezen ágának. Napjainkban már nagyon

sok országban működnek ex libris társaságok, a teljesség igénye nélkül csak néhányat említve közülük: Ausztria, Anglia, Belgium, Csehország, Dánia, Finnország, Franciaország, Hollandia, Magyarország, Németország, Olaszország, Oroszország, Portugália, Spanyolország, Szlovákia, Svájc, Svédország stb. Mostanság kétévenként rendeznek nemzetközi ex libris kongresszusokat és kiállításokat az UNESCO védnöksége alatt. Mindezek bizonyítják, mennyire megnőtt az ex libris iránti érdeklődés. Az ex libris ugyan kisméretű, nem minden esetben nagyra becsült alkotás, mégis Dürertől elkezdve napjainkig majd minden képzőművész foglalkozott vele. Ameddig él a könyvnyomtatás, addig minden bizonnyal lesznek a könyvek jelzésére, egyben díszítésére is szolgáló ex librisek is.

Az ex libris iránt nemcsak a könyvbarátok érdeklődnek, hanem az ex libris gyűjtők is. Megalakul a FISAE, amely az ex libris grafikusai és gyűjtői nemzetközi egyesületként kétévenként tart nemzetközi ex libris kongresszusokat. Erdélyben az ex libris gyűjtése a 20-ik század első negyedétől számítható. Nevesebb hazai gyűjtők: Diamant Izsó Kolozsváron, Boros József Gyulafehérváron, Gábor Dénes Kolozsváron (ez utóbbi mintegy 32 000 ex librisrel). Ezekből a gazdag gyűjteményekből azonban időnként kiállításokat kell rendezni. Az a gyűjtemény, amely dobozokban, kartotékokban vagy borítékokban hever, sokat veszít értékéből. Hozzáférhetővé, láthatóvá kell tenni a gyűjteményeket a nagyközönség számára. Ennek igazolására Ovidius szavait idézném, aki ekképpen szólott egy szép római

lánynak: „Mit ér szépséged, ha nem látja senki sem? Öltözz föl szépen és tárd szélesre ablakod, hogy sokan láthassanak”. Erdélyben 1972-ben rendeztek először ex libris kiállításokat a könyv nemzetközi évében a brassói és a kolozsvári egyetemi könyvtárban. Azóta több alkalommal rendezett ex libris kiállítást Gábor Dénes, Ovidiu Petca és jómagam. Itt el kell mondanom, hogy nyolc évvel ezelőtt abban a szerencsében volt részem, hogy megismerkedhettem a Lehtiranta házaspárral egy kolozsvári látogatásuk kapcsán, akikkel azóta is szoros baráti kapcsolatot tartok. Egy szép mappát adtak át, amit Pekka Hejkkiläs gyűjtő küldött számomra a Kalevala finn nemzeti eposz tematikájával. Ekkor kezdődött egy értékes kapcsolat a finn ex libris kultúrával. Juha Lehtirantán keresztül megismerhettem Tauno Piiroinent, az Exlibris Aboensis elnökét és kialakítottunk egy kapcsolatot, melynek értelmében egyik évben Finnországban rendezünk ex libris kiállítást erdélyi grafikusok munkáiból, a következő évben pedig Kolozsváron állítunk ki finn alkotók ex libriseiből. A Pekka Hejkkiläs gyűjtő ajándékából szép kiállítást rendeztünk 2008-ban a kolozsvári Szépművészeti Múzeum termeiben *Kalevala az ex librisen* címmel, amelynek kurátora jómagam voltam. Ezt követően 2011 júniusában a Szabók bástyájában rendeztünk nagyméretű Nemzetközi Ex Libris Kiállítást, amelynek kurátora szintén én voltam. 2012-ben a Barabás Miklós Galériában került sor az első finn ex libris kiállításra, majd 2013-ban Finnországban Lund városában rendeztek erdélyi grafikusok ex libriseiből kiállítást. Ezt követően Kolozsváron az Apáczai Galériában láthatott az érdeklődő 14 pannon 150 darab ex librist finn alkotóktól. A munkákat Tauni Piiroinen és Ulpu Kavanti bocsátották rendelkezésünkre. És most Finnországban, Turkuban láthat az érdeklődő egy kiállítást 100 darab ex librisrel az Apáczai Csere János Elméleti Líceum képzőművészeti tagozata diákjainak munkáiból. Ez a jelenlegi kiállítás is bizonyítja, hogy mennyire fontosnak tartjuk a fiatalság bevonását az ex libris ismeretébe és művelésébe. Tanárunk, Székely Géza művészpédagógus elkötelezett módon oktatja diákjainak az ex libris készítését. A líceum diákjai már több ízben szerepeltek határon túli ex libris kiállításokon, és nyertek jelentős helyezést, nevet és rangot szerezve a hazai ifjú nemzedéknek.

(Elhangzott 2015. szeptember ...-án a finnországi Turkuban rendezett nemzetközi könyvvásáron)

Takács Gábor, X2, 10x7,8 cm

Felhívás Teleki-virág biológia és természetvédelmi versenyen és szaktáborozáson való részvételre

- középiskolás diákok számára -

A szovátai Teleki Oktatási Központ és a Gub Jenő Természetismereti Tudástár idén is megszervezi a **Teleki-virág biológia és természetvédelmi vetélkedőt** IX-XII. osztályos diákok számára. A táborozás 2016. április 23. és 27. között zajlik Szovátán, a Teleki Oktatási Központban.

A táborozáson való részvételre egy rövid (legfeljebb 15 oldal, mellékletekkel együtt!) dolgozat megírásával lehet benevezni.

Témajavaslatok:

- Építőművész állatok Erdély faunájában

- Időjós élővilág: erdélyi népi megfigyelések egykor és ma

- Az Év élőlényei 2016-ban (a fajok jellemzése, és azok erdélyi kultúrtörténeti és természetrajzi vonatkozásai)

- Régi magyar mesterségek Erdélyben

- A klímaváltozás hatásai Erdély flórájára és faunájára

Egy dolgozatnak maximum 2 szerzője lehet.

A dolgozatokat **2016. március 31-i** határidővel az alábbi e-mail címre kérjük beküldeni:

E-mail tárgya: „Teleki-virág Természetvédelmi Verseny”

e-mail: sz_hunor@yahoo.com

A táborozáson az értékelő tanárok által legjobbnak rangsorolt dolgozatok szerzői vehetnek részt (a dolgozat mindkét szerzője). Az eredményről mindenkit személyesen e-mailben értesítünk **2016. április 15-ig**, valamint az eredménylista honlapunkra (<http://www.tok.ro/>) is felkerül.

A táborban folyó tevékenységek:

Neves erdélyi/magyarországi szakemberek előadásai

Vetélkedő, bemutatók

Dokumentumfilmek vetítése

Kirándulás/ terepgyakorlat

Szórakoztató programok

A táborban való részvétel ingyenes, az utazás költségeit a résztvevő fizeti.

További információk kérhetők Szoláth Hunortól a sz_hunor@yahoo.com címen.

M. Makkai Piroska grafikája

Kecsetiek felvonulása 2011 nyarán